

Random Schokland is het verenigingsorgaan van de *Vrienden van Schokland*, ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Lelystad onder nr. 40059053.

BESTUUR *VRIENDEN VAN SCHOKLAND*

Voorzitter

H. Scholtmeijer; tel. 0527 620490

Secretaris

C. Hendrix-Mocking; tel. 0527 652771
Oud Emmeloorderweg 18, 8308 PK Nagele
E-mail: fam.hendrix@hetnet.nl

Penningmeester

D.E. Roemers; tel. 06 104 148 86

Ledenadministratie

T.V. Hersevoort; tel. 0527 613 740
Orionstraat 15, 8303 AT Emmeloord
E-mail: t.v.hersevoort@ziggo.nl

Overige leden

C.J. Bolle; B.J. Grotenhuis

Adviseur

H. Kloosterman; Museum Schokland,
tel. 0527 251396

REDACTIE *RANDOM SCHOKLAND*

Redactie-adres

J.H. Hollestelle; tel. 038 3329944
Scheerling 199; 8265 GG Kampen
E-mail: redactie@VvS-Schokland.nl

Overige leden

G.W. Bulk; H. Scholtmeijer.

CONTACTPERSONEN

R. Rijs, *Stichting het Flevolandschap*
B. van Tilburg, *RCE Lelystad*
contactadres: *Nieuw Land Erfgoedcentrum*

CULTUURHISTORISCHE INFORMATIE

www.VvS-Schokland.nl
www.schokland.nl
www.nieuwlanderfgoedcentrum.nl
www.flevolandbovenwater.nl
www.cultureelerfgoed.nl
www.flevolandschap.nl

CONTRIBUTIE

Volwassenen € 15,-; huisgenootleden € 5,-;
jeugdleden € 3,75.

ING-Bank: NL30INGB000117997 of
Rabobank: NL75RABO0346556813
t.n.v. Penningmeester VvS te Emmeloord.
Beëindiging lidmaatschap schriftelijk vóór
1 september van het lopende jaar.

In dit nummer:

► Vereniging

Beste *Vrienden* 2

Redactie

Lezingen seizoen 2013 - 2014 3

Kees Bolle

Authentieke Scandinavië Markt op Schokland
in teken van muziek 5

Museum Schokland

Activiteiten van het Flevo-Landschap
Nathalie Rooze 7

Het jaarlijks reisje: We gaan naar "Steenwiek"
Kees Bolle 11

Algemene Ledenvergadering: de Jaarvergadering
met: Femmy Woltman-Groen 12

Corry Hendrix

Jaarverslag 13
Corry Hendrix

Financieel Jaarverslag 15
David Roemers

Gerrit Daniël van der Heide Prijs 2014
Harrie Scholtmeijer 18

Het *Genootschap Flevo* 19
Marika Gauthier

► Artikelen

Het plan dat NIET doorging,
het plan *Wassink-Tuntler* 21
Henk Wassink (deel 2 uit 2)

Goud, hout en zout 29
Leo Kaan

Van Kirkham naar Krakov 35
Bill Cottam (deel 2 uit 7)

ISSN 2214-2215

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de auteursrechten voor de illustraties en foto's te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

Artikelen voor het lentenummer dienen uiterlijk op 1 mei 2014 bij de redactie binnen te zijn.

LENTE 2014

Beste Vrienden

Lekker om de Lente-editie te mogen aankondigen terwijl het eigenlijk nog winter is, maar terwijl ik dit schrijf, staan de sneeuwkllokjes al in bloei.

Traditioneel bevat de eerste editie van elk jaar het Jaarverslag en het Financieel jaarverslag van de vereniging *Vrienden van Schokland*.

Evenzeer traditioneel is de oproep in de eerste editie van het jaar om mee te gaan met het jaarlijks reisje van de vereniging. Dit keer gaan we met de boot vanuit Blokzijl naar Steenwijk. Eenmaal in Steenwijk gaan we met een toeristentreintje naar het Kermis en Circus Museum in Steenwijk (kermisencircusmuseum.nl)

Nieuw in ons tijdschrift zijn aankondigingen en mededelingen van het *Genootschap Flevo*. Het is de bedoeling dat dit genootschap in elke volgende editie van ons tijdschrift een eigen rubriek krijgt. Leden van dit genootschap zullen ook gaan zorgen voor interessante artikelen in ons tijdschrift. Let op hun "keurmerk" bij die artikelen.

Nieuw in de redactie zijn de namen van twee aspirant redactieleden die allebei interesse hebben om mee te helpen bij de totstandkoming van dit tijdschrift. Leo Kaan is in het dagelijks leven docent Geschiedenis in Zwolle, maar hij is woonachtig in de Noordoostpolder. In deze editie staat een artikel afgedrukt van zijn hand: "Goud, hout en zout". Het andere redactielid is Leen van Duivenboden, oud leraar Nederlands van zowel voorzitter Harrie Scholtmeijer als mijzelf op de CSG in Emmeloord, thans het Emelwerda College. Ik kijk er naar uit dat hij ons weer ouderwets op onze fouten wijst.

Veel leesplezier

Hans Hollestelle

Vrienden van Schokland
CULTUURHISTORISCHE VERENIGING VOOR FLEVOLAND

Lezingen in het seizoen 2013-2014 op donderdagavonden en op zondagmiddagen

Kees Bolle

In het huidige lezingenseizoen lopend van oktober 2013 tot en met april 2014 verzorgt de vereniging Vrienden van Schokland haar lezingen niet alleen op de vertrouwde locatie op donderdagavond (Museum Schokland aanvang 20.00 uur) maar ook op een aantal zondagmiddagen (aanvang 15.00 uur). De lezingen op de donderdagavond zijn voor iedereen gratis toegankelijk. De lezingen op zondagmiddag zijn alleen voor leden gratis toegankelijk. Niet leden betalen de entree van het museum.

Nieuw in 2014 is dat we op donderdagavonden ook lezingen organiseren in de benedenzaal van de Nieuw Jeruzalemkerk aan het Cornelis Dirkszplein in Emmeloord. Van niet-leden wordt een bijdrage verwacht. U bent ook dit seizoen weer van harte welkom bij de lezingencyclus van de vereniging Vrienden van Schokland.

Houd de persberichten in de regionale kranten in de gaten voor nadere informatie over onze lezingen.

- Donderdagavond 20 februari 2014:

De ontwikkeling van de mens langs de Vecht

(LET OP! Deze lezing is om 20:00 uur in de benedenzaal van de *Nieuw Jeruzalemkerk* in Emmeloord)

De heer Ab Goutbeek is geboren en getogen in het Vechtdal. Hij is amateurarcheoloog en bestuurslid van de *Historische kring Vechtdal* en heeft in vele artikelen en boeken zijn kennis over het Vechtdal voor een breed publiek ontsloten. De heer Goutbeek is een van de ontdekkers van de oude loop van de Vecht. De Vecht heeft ergens in het begin van de

Impressie van het Vechtdal op www.vechtdaloverijssel.nl

AGGENDA

Het boek *Wegtransport* in de N.O.P. werd in 2013 geschreven door

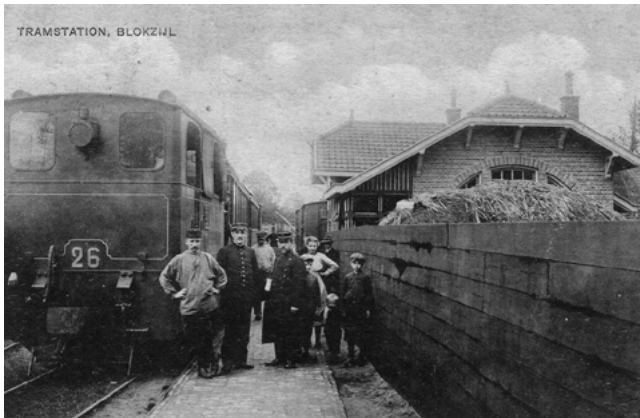
Kees Bolle.

Op donderdagavond 20 maart om 20:00 uur zal hij een lezing

houden over zijn boek in de Nieuw Jeruzalemkerk in Emmeloord.

Middeleeuwen haar loop verlegd naar de huidige loop, maar zij liep vroeger zuidelijker.

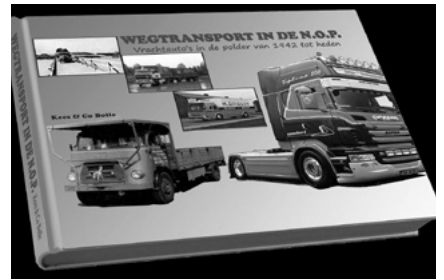
Het landschap in Overijssel door de natuurelementen bijgeschaafd en later ingevuld door de planten en dieren wordt daarna door de mens als jacht- en woonplaats gebruikt. Ongeveer 10.000 jaar geleden zijn de eerste mensen het Vechtdal ingetrokken als jagers, levend van wat de natuur bood. In de winter terugtrekkend naar het zuiden met het wild mee,

Bij de lezing van 20 maart van Harrie Scholtmeijer in Emmeloord) Ansichtkaart van het Tramstation Blokzijl. Collectie L. Heyman www.regiocanons.nl

Bij de jaarvergadering op donderdagavond 24 april 2014: Spreekster Femmy Woltman-Groen was in vroegere tijden een niet onverdienstelijk schaatster. Bron: Corry Hendrix

om dan in de zomer weer de hoge kopjes langs de Vecht op te zoeken. Ongeveer 6000 jaar geleden gaan ze een vaste woonplaats zoeken. Dan maken ze zich ten dele los van zomer en winter en trekken niet meer met de seizoenen mee. Dat betekent een veestapel opbouwen, akkers aanleggen en werken. Ook wordt er geleidelijk handel gedreven. Het brons leert men kennen (3500 jaar geleden) en het ijzer gaat men toepassen (2600 jaar geleden) Het zijn de eerste boeren in de middeleeuwen die dan de buurtschappen hebben gevormd met de essen en de weilanden. Uit enkele van deze buurschappen hebben zich langs de Vecht de dorpen en stadjes ontwikkeld die op hun beurt weer uitgroeiden tot de hedendaagse woonkernen.

- Donderdagavond 20 maart 2014: *Wegtransport in de NOP Stoomtram-verbinding tussen Blokzijl en Zwolle*

(**LET OP!** Deze lezing wordt om 20:00 uur in Emmeloord in de benedenzaal van de *Nieuw Jeruzalemkerk* gehouden).

Kees Bolle spreekt over zijn nieuwe boek *Wegtransport in de NOP*.

Harrie Scholtmeijer spreekt na de pauze over de voormalige *Stoomtram-verbinding tussen Blokzijl en Zwolle*.

- Donderdagavond 24 april 2014: Jaarvergadering met na de pauze Femmy Woltman-Groen over het Gieters dialect dat wordt gesproken in en rond Giethoorn.

###

Authentieke Scandinavië Markt op Schokland in teken van muziek

Henk Kloosterman

*Op zaterdag 12 en zondag 13 april wordt wederom
de Scandinavië Markt gehouden op Schokland*

Het UNESCO Werelderfgoed Schokland, eiland op het droge in de Noordoostpolder, is in 2014 voor de vierde maal het bijzondere decor van de Scandinavië Markt. Museum Schokland organiseert de markt op zaterdag 12 en zondag 13 april 2014 die plaatsvindt rondom de historische kerk en de houten museumgebouwen, wat meteen een Scandinavische sfeer geeft. Deze vierde editie staat in het teken van muziek. De Scandinavische landen kennen een levendige muziekcultuur zowel op het gebied van klassieke, folkloristische als popmuziek. Al deze genres komen tijdens de markt aan bod.

Historie

Zo'n 175.000 jaar geleden was noord Nederland tijdens de ijstijd bedekt met een dikke laag ijs. Vanuit Scandinavië voerde het landijs enorme hoeveelheden puin met zich mee. Op de plek waar het ijs smolt, bleven de zwerfstenen uit Scandinavië achter. Stenen die nog steeds te vinden zijn op Schokland, en die vertellen over de ontstaansgeschiedenis van dit gebied.

In 2011 vond de eerste editie van de Scandinaviëmarkt op Schokland plaats; met het unieke decor en de groeiende belangstelling voor de noordelijke landen, is de markt landelijk een begrip geworden. De Scandinavië Markt Schokland haalt een stukje Scandinavië naar Schokland met Zweeds antiek, Scandinavisch design, Noorse truien, rendiervachten, Deense stoffen, Zweedse natuurverf, poolbessen, serviesgoed, Scandinavische proeverijen, houten huizen, hout gestookte *hot tubs*, Finse *tipi-kota's*, (foto)reizen, voorlichting over

*Impressie van
de goedbezochte
Scandinavië Markt
op Schokland op 20
en 21 april 2013.
Foto: Museum
Schokland*

WONEN & DESIGN

FOOD & FUN

MODE & KUNSTNIJVERHEID

OUTDOOR EN REIZEN

12 en 13 april 11:00 - 17:00 uur

Middelbuurt 3, 8319 AB Schokland. Toegang € 6,- / € 4,-
kijk voor volledige programma op:

www.scandinaviemarkt.nl

*De muzikanten op
de poster van de
Scandinavie Markt
op Schokland in 2014
vormen de muziekgroep
De Andersons*

emigratie en typische Scandinavische woonaccessoires.

Muziek

Wie kent de groten uit de Scandinavische muziekcultuur niet? Grieg, Sibelius maar ook Cornelis Vreeswijk en natuurlijk Abba. Daarnaast kennen de Scandinavische landen ieder afzonderlijk een levendige folkloristische muziekcultuur. Diverse live musici vanuit de verschillende genres zullen over het hele marktterrein te beluisteren zijn.

Eén van de hoogtepunten is de muziekgroep De Andersons. Met sprankelend muzikaal theater brengen ze een ode aan Cornelis Vreeswijk. Deze van

oorsprong Nederlandse troubadour is nog altijd wereldberoemd in héél Zweden. De Andersons brengen de zanger op geheel eigen wijze weer tot leven, met een knipoog naar het moderne Zweden.

Ook de lezingen staan helemaal in het teken van de Scandinavische muziekcultuur. Daarbij wordt ABBA zeker niet vergeten.

Outdoor & reizen

Scandinavische landen hebben een magische aantrekkingskracht op avontuurlijke reizigers. Naast allerlei specifieke Scandinavische producten is de Scandinavie Markt een goed startpunt voor een vakantie naar het noorden. Tal van organisaties geven acte de présence met een inspirerend aanbod van avontuurlijke reizen en emigratiemogelijkheden. Van sledetochten en visvakanties tot noorderlicht spotten en kanovaren.

Net als ieder jaar is er een speciaal kinderprogramma georganiseerd waarbij Noorse Trolen de hoofdrol spelen. Natuurlijk zijn er ook weer Scandinavische dieren te bewonderen zoals IJslandse paarden en typisch Scandinavische hondenrassen. Fijnproevers kunnen genieten van *gravad lax* en andere Scandinavische lekkernijen.

De **Scandinavie Markt** is op zaterdag 12 en zondag 13 april geopend van 10.00-17.00 uur. De entreprijs bedraagt € 6,-, kinderen tussen 6-12 jaar € 4,-. Het adres is: Middelbuurt 3, Schokland/Noordoostpolder (tussen Ens en Nagele).

Kijk voor het totale programma op **www.scandinaviemarkt.nl** of **www.schokland.nl**

Activiteiten van het Flevo-Landschap

Nathalie Rooze

ACTIVITEITEN

Het Flevo-Landschap beheert een groot aantal natuurgebieden in Flevoland. Regelmatig worden er rondom Schokland, maar ook in andere delen van Flevoland activiteiten georganiseerd voor het publiek. Op deze manier probeert het Flevo-Landschap het publiek bekend te maken met de grote verscheidenheid aan natuurgebieden die zij onder hun beheer hebben. Voor meer informatie kunt u kijken op www.flevolandschap.nl of bellen met 0320-286130.

8 maart: Historische wandeling rondom Schokland

Verken Schokland met Het Flevo-Landschap op zaterdag 8 maart. De bijzondere omgeving van dit UNESCO Werelderfgoed, met haar rijke cultuurhistorie en unieke landschap, is een uitstekende locatie voor een heerlijke historische wandeling. Onder leiding van een deskundige gids verkent u de veelzijdigheid van dit voormalige eiland.

Deze tocht door het heden en verleden laat zien hoe het leven op Schokland vroeger was. Vanaf het begin van de 14e eeuw tot 1859 leefden vele vissersfamilies een karig bestaan op Schokland. De gereconstrueerde haven en de lichtwachterswoning laten u deze tijd herbeleven.

Als de Schokker vissers op zaterdag thuishkwamen na een lange week op de Zuiderzee, wat in die tijd niet zonder gevaren was, werd hun veilige thuiskomst uitbundig gevierd met het eten van pannenkoeken. Volgens de verhalen rook het hele eiland dan

naar deze lekkernij. We sluiten de wandeling rond 17.00 uur dan ook af met deze echte Schokker traditie.

De excursie start om 15.00 uur vanuit bezoekerscentrum De Gesteentetuin, Keileemweg 1 op Schokland. Laarzen of waterdichte schoenen worden aanbevolen. Geïnteresseerden kunnen zich dagelijks tussen 12.00 en 16.00 uur telefonisch aanmelden via 0320-286130. De kosten zijn € 5,00 voor begunstigers en € 7,50 voor niet-begunstigers, inclusief pannenkoeken eten. Voor meer informatie kijk op www.flevolandschap.nl.

Impressie van de woonterp Middelbuurt. Foto: Het Flevo-Landschap

*Impressie van het
Schokkerbos.
Foto: Het Flevo-
Landschap, Roelof
Duijff*

15 maart: Voorjaar in het Urkerbos

Voorzichtige zonnestralen, voorjaarsbloemen die zich al laten zien en enthousiast gezang van vele vogels. Het begin van de lente wordt gevierd met een voorjaarswandeling door het bijzondere Urkerbos. Het Flevo-landschap organiseert deze excursie op zaterdag 15 maart. De start is om 10.00 uur bij de werkschuur van Het Flevo-landschap aan de Vormtweg te Urk. Waterdichte wandelschoen of laarzen zijn noodzakelijk!

Kalkrijke klei, veenmosveen, keileem en zand; het Urkerbos heeft een bonte mengeling van bodemsoorten; een resultaat van verschillende tijdperken. Hierdoor was deze grond ongeschikt voor landbouw. Daarom werd er in de jaren 50 een bos voor houtproductie aangelegd. Dit bosbeeld is echter sterk aan het veranderen door de komst van verschillende bomen, zoals eik, es, berk en beuk. Ook struiksoorten zoals meidoorn, sleedoorn, hondsroos en

braam nemen steeds meer de plaats in van de oorspronkelijk aangelegde boomkokers.

Vele vogels en kleine zoodiersoorten hebben in deze afwisselende vegetatie een ideale schuil- en rustplaats gevonden. De appelvink, grote bonte specht, zwarte mees en havik zijn vaste bewoners van het bos. Ook broeden hier staartmezen en vlakbij de beheerschuur van Het Flevo-landschap nestelen twee kolonies blauwe reigers. De bospoelen bieden kikkers, padden en salamanders een goede voortplantingsplek. Af en toe laat ook een vos of ree zich zien.

Geïnteresseerden dienen zich vooraf aan te melden bij Het Flevo-landschap. Dit kan dagelijks tussen 12.00 en 17.00 uur via 0320-286130. Voor begunstigers is de excursie gratis. Niet-begunstigers betalen € 3,50 en kinderen t/m 12 jaar € 2,50. Voor meer informatie kijk op www.flevolandschap.nl.

15 maart: Struinexcursie door het Wilgenreservaat

De lente komt er weer aan. Waar is dit beter te ervaren dan in de natuur! Het Flevo-landschap organiseert op zaterdag 15 maart een excursie door het Wilgenreservaat aan de Knardijk. De excursie start om 10.00 uur bij de kruising van de Vogelweg en de Knardijk. Stevige, waterdichte schoenen zijn vereist, omdat tijdens de wandeling van de paden afgeweken wordt.

Het Wilgenreservaat is op een bijzondere, natuurlijke wijze ontstaan. Tot 1968 vormde de Knardijk de scheiding tussen Oostelijk Flevoland en het IJsselmeer. Deze dijk werd versterkt met wilgentenen, die uitgroeiden tot bomen. Bij de drooglegging van Flevoland kwamen de wilgenzaadjes van deze bomen op het slik terecht. Hierdoor groeiden vele miljoenen zaadjes uit tot wilgenbomen; het Wilgenreservaat ontstond.

Dit wilgenbos heeft zich zonder ingrijpen van mensen kunnen ontwikkelen. Nog steeds zijn in het Wilgenreservaat de schietwilg, bittere wilg en amandelwilg te vinden. Deze wilgen raken nu echter op leeftijd en takelen af. Hierdoor krijgen andere soorten zoals de vlier, meidoorn en eik een kans.

In het bos wemelt het van de muizen, waardoor het een ideaal thuis is voor roofvogels. De buizerd en havik broeden hier en laten zich geregeld zien. Ook zijn er grote aantallen kleine zangvogels te vinden. De rust in het gebied en de begroeiing hebben er voor gezorgd dat veel dieren hier een plek hebben gevonden.

Geïnteresseerden dienen zich vooraf aan te melden bij Het Flevo-landschap.

Dit kan dagelijks tussen 12.00 en 16.00 uur via 0320-286130. Voor begunstigers van Het Flevo-landschap is de excursie gratis. Niet-begunstigers betalen € 3,50 en kinderen t/m 12 jaar € 2,50. Voor meer informatie kijk op www.flevolandschap.nl.

Buizerd met muis.

Foto: Ed van Zoonen

23 maart: Oog in oog met het grootste bewoners van Natuurpark Lelystad

Snuivend, dampend en met een doordringende blik kijkt hij rond. De wisentstier is een indrukwekkend dier. Op zondag 23 maart organiseert Het Flevo-landschap een excursie langs de grote bewoners, waaronder de wisenten, in Natuurpark Lelystad. De wandeling begint om 10.00 uur bij het bezoekerscentrum in Natuurpark Lelystad, Vlotgrasweg 11 te Lelystad.

Samen met een gids wordt er een rondwandeling gemaakt langs de grote grazers zoals de

Wisenten in het

Natuurpark.

Foto: Bert de Beer

*Impressie van een
Doemiddag in het
Natuurpark Lelystad.
Foto: Het Flevo-
Landschap*

wisenten, Przewalskipaarden, Pater Davidsherten, elanden en de edelherten. Deze dieren hebben allemaal een eigen verhaal.

De wisenten hebben dezelfde voorouders als de Amerikaanse bizon. Met een hoogte van ongeveer twee meter en een gewicht van 1.000 kg is de wisent het grootste en zwaarste Europese zoogdier op het land. Met de groep wisenten in Natuurpark Lelystad gaat het zeer goed.

De Pater Davidsherten zijn echte moerasdieren en baden graag in het water. Waterplanten zijn hun favoriete kostje.

De Przewalski's komen oorspronkelijk uit Mongolië. Ze eten alleen gras en worden zo min mogelijk bijgevoerd. Momenteel lopen er zo'n 15 paarden rond.

Geïnteresseerden dienen zich vooraf aan te melden bij Het Flevo-landschap. Dit kan dagelijks tussen 12.00 en 17.00 uur via 0320-286130. Begunstigers kunnen gratis mee, niet-begunstigers betalen € 3,50 en kinderen t/m 12 jaar € 2,50. Voor meer informatie kijk op www.flevolandschap.nl.

26 maart: Doemiddag in Natuurpark Lelystad

Woensdagmiddag 26 maart organiseert Het Flevo-landschap weer een Doemiddag voor kids van 7 tot 12 jaar in Natuurpark Lelystad. Onder begeleiding maak je een knutselwerk van verschillende materialen uit de natuur. Uiteraard mag je je knutsel daarna mee naar huis nemen. De Doemiddag is van 14.00 tot 16.00 uur in het bezoekerscentrum van Natuurpark Lelystad. Aanmelden is niet nodig, je kunt gewoon binnenlopen en meedoen. De kosten bedragen € 3,00 per kind.

In Natuurpark Lelystad is altijd iets te doen. Elke laatste woensdag van de maand is er in het bezoekerscentrum van Natuurpark Lelystad (Vlotgrasweg 11 te Lelystad) een Doemiddag voor kids. Daarnaast zijn er in het Natuurpark nog veel meer activiteiten en excursies voor jong en oud. Kijk voor het volledige programma op www.flevolandschap.nl.

###

We gaan naar "Steenwiek"!

Kees Bolle

REISS
SCHE
MA

Ook dit jaar zal er weer een reisje worden georganiseerd door de vereniging Vrienden van Schokland. U kunt u opgeven voor dit gezellige cultuurhistorische uitstapje door te reageren op het formulier dat in deze editie van Rondom Schokland is bijgevoegd. U bent vrij om ook niet leden van de vereniging Vrienden van Schokland uit te nodigen voor dit reisje.

Er is ruimte genoeg aan boord en een mooiere introductie kunnen we nieuwe leden niet bieden.

Voor zaterdag 31 mei heeft het bestuur van de vereniging *Vrienden van Schokland* weer een reisje georganiseerd met daarbij zoals gewoonlijk aandacht voor cultuur & historie. Wij zijn voornemens om met u (op veler verzoek) weer te gaan varen en dan weer vanuit Blokzijl. Met "Sijgje S" van Rederij Timmerman varen we weer uit nu in de Kop van Overijssel.

Reisschema

- 08.00 uur - Verzamelen in Emmeloord op *De Deel* onder de Poldertoren.
- 08.15 uur - Gezamenlijk vertrek naar Blokzijl.
- 08.45 uur - Aankomst Blokzijl aan de kade Mauritsstraat 21 waar we inschepen voor vertrek.
- 09.00 uur - Afvaart door de Weerribben naar Ossenzijl, vervolgens naar de Driewegsluis en dan weer terug naar Ossenzijl en dan varen we op naar Steenwijk. Aan boord wordt koffie met Blokzijlerbrok geserveerd.
- 12.00 uur - Aan boord wordt een broodbuffet met soep geserveerd.
- 13.30 uur - Aankomst in Steenwijk waar een treintje op ons staat te wachten om ons door Steenwijk te

vervoeren voor een bezoek aan het Kermis en Circus Museum.

15.00 uur - Vertrek vanaf de kade om de tocht te vervolgen. Vanaf Steenwijk varen we via de Wetering terug naar Blokzijl.

17.30 uur - Aankomst in Blokzijl waar ieder weer zijn weegs kan gaan.

Na afloop is er ook weer de mogelijkheid om in restaurant "De Voorst" in Kraggenburg deel te nemen aan een afscheidsdiner. Dit driegangendiner kost € 13,75 excl. drankjes en is uiteraard voor eigen rekening (minimaal 20 pers. en afrekenen in het restaurant).

De reissom is € 33,50 per persoon en is inclusief 2x koffie en een goede koffietafel. Verdere consumpties zijn voor eigen rekening. Ook het "Treintje en Museum" is inclusief.

Wilt u mee, geef dat dan snel op door het bijgaande formulier, op te sturen naar:

C.J. Bolle, Mastenbroek 44,
8302 JX EMMELOORD.

Het is ook mogelijk u aan te melden per e-mail: info@keesbolle.nl of telefonisch: 0527-619776

Er wordt met het uitstapje wederom gevaren met de Sijgje S, de rondvaartboot van Rederij Timmerman uit Blokzijl.

Algemene Ledenvergadering

Corry Hendrix Mocking, secretaris

Het bestuur van de cultuurhistorische vereniging Vrienden van Schokland nodigt alle leden weer van harte uit voor het bijwonen van de Algemene Ledenvergadering op 24 april 2014 in het Museumkerkje op Schokland, aanvang 20:00 uur.

Spreekster Femmy Woltman Groen was in vroegere tijden een niet onverdienstelijk schaatster.

Bron: Corry Hendrix

De jaarvergadering zal na de pauze worden voortgezet met een lezing over het Gieters dialect door Femmy Woltman-Groen.

Femmy Woltman-Groen, geboren op 29 april 1935 in Giethoorn als Femmy Groen, was erg sportief en deed niet onverdienstelijk aan korfbal en wedstrijdschaatsen.

Later begon zij te schrijven als 'Femmy Woltman-Groen'. Eerst alleen in het Nederlands voor familie en kennissen, maar later verzorgde zij ook lezingen en vertellingen in de streektaal van Noordwest Overijssel. In verschillende uitgaven van de IJsselacademie zijn gedichten van haar verschenen. Ze is lid van de *Skrieverskring* Noordwest Overijssel. In 2006 startte ze met twee anderen de periodiek 'Kopstökken'. Ze zal ongetwijfeld een schat aan verhalen aan ons kunnen vertellen.

Agenda

1. Opening
2. Notulen van de Algemene Ledenvergadering, gehouden op 25 april 2013
3. Ingekomen stukken en mededelingen
4. Jaarverslag 2013 van de secretaris *
verslag van de jaarvergadering 2013 wordt voorgelezen op de jaarvergadering
5. Financiën:
  - Jaarverslag 2013 en balans per 31-12-2013*
  - Begroting 2014
  - Verslag Kascommissie
  - Benoeming nieuwe leden Kascommissie
6. Bestuursverkiezing – aftredend en niet herkiesbaar – Kees Bolle
7. Rondvraag
8. Sluiting van het officiële gedeelte

*Zie elders in dit nummer

Het bestuur van de vereniging Vrienden van Schokland in 2013

Voorzitter: H. Scholtmeijer
Penningmeester D. Roemers
Secretaris: C.M.J. Hendrix-Mocking
Ledenadministratie en distributie
Rondom Schokland: T.V. Hersevoort
Coördinator cursussen Geologie:
B.J. Grotenhuis
Coördinator donderdagavond en
zondagmiddaglezingen, het jaarlijks
reisje en de website: C.J. Bolle
Adviseur Museum Schokland:
H. Kloosterman
Er is een bestuursvacature. Hans
Hollestelle vervult tijdelijk nog de
taken van coördinator cursus Historie.
Voorts zit hij in de redactie van
Rondom Schokland.

Jaarverslag vereniging *Vrienden van Schokland*

Corry Hendrix Mocking, secretaris

Hieronder het verslag van de belangrijkste activiteiten van de vereniging Vrienden van Schokland over het jaar 2013.

Het bestuur vergadert doorgaans op Schokland en kwam dit jaar zeven keer bijeen. Op bestuurlijk vlak heeft de vereniging contact met Stichting Het Flevolandschap, gemeente Noord-oostpolder, de Schokkervereniging, Toerisme Schokland (voorheen Natuurlijk Schokland), Landschapsbeheer Flevoland, Historische Vereniging Weststellingwerf e.o., Historische Vereniging IJsselham, Vereniging Schuttevaer en het Nieuw Land Erfgoedcentrum.

Dit jaar stond in het teken van hoe verder met onze vereniging. We hebben een behoorlijk aantal leden, maar we vergrijzen. Dit is te merken aan bezetting van het aantal mensen in het bestuur en in de redactie van ons blad. Het wordt steeds moeilijker mensen te vinden die de kar willen trekken. Tijdens de vergaderingen van het bestuur is veel tijd besteed aan de vraag: "hoe werven we nieuwe leden?" Willen we gaan samenwerken met andere verenigingen? Hoe bereiken we de jeugd en hoe houden we onze leden betrokken bij onze vereniging. Graag zouden wij een grote cultuurhistorische vereniging worden, de krachten daartoe bundelen, en vooral naar buiten toe duidelijk zijn over het verkrijgen van informatie en opdoen van inspiratie. Hans Hollestelle maakt geen deel meer uit van het bestuur van de *Vrienden*

Het handbeschilderde bord van Workumer aardewerk dat elk bestuurslid van de Vrienden van Schokland krijgt bij het afscheid.

van Schokland. Zijn maximale 12 bestuursjaren zaten er op. Een mooi bord van handbeschilderd Workumer aardewerk is hem overhandigd op de jaarvergadering van onze vereniging. We zijn blij dat hij zich nog steeds inzet voor de organisatie van de cursus *Historie* en bijdraagt aan ons blad *Rondom Schokland*.

Gerrit Daniël van der Heide Prijs
De Gerrit Daniël van der Heide prijs, een prijs voor middelbare scholieren, is in 2013 niet uitgereikt, omdat er geen inzendingen waren. In september zijn we meteen begonnen met de scholen te benaderen voor de prijs in 2014. In het najaar kiezen de leerlingen namelijk al hun onderwerp, vandaar hoe eerder we erbij zijn met de toelichting op de opdracht en de prijs, hoe beter (zie elders in deze editie op pagina 15).

We weten inmiddels dat we de prijs in 2014 weer kunnen uitreiken.

Het jaarlijks reisje

Op zaterdag 8 juni j.l. was het jaarlijks reisje. Blokzijl was het vertrekpunt. Met de boot voeren we naar Genemuiden. Het was weer een mooie tocht met aan boord een goede lunch. In Genemuiden werd het Tapijtmuseum bezocht. Hier konden we zien hoe het vlechten van deurmatten werd gedaan in vroegere tijden. Voorheen werkte men met puur natuurlijke materialen (riet, biezen). Tegenwoordig wordt kunstgras uit Genemuiden overal ter wereld gebruikt voor het bekleden van sportvelden.

Oude weefgetouwen, waarop kokosmatten konden worden geweven, werden gedemonstreerd en het is goed dat deze werkmethodes en materialen nog te zien zijn. Na afloop kon er gezamenlijk gedineerd worden in het restaurant van Het Wapen van Ens.

Rondom Schokland

Als bestuur zijn wij erg tevreden over de nieuwe naam van ons blad. Het blad is en blijft een gewild blad voor de leden, maar ook buiten onze vereniging is er veel belangstelling voor. Als je zo eens terug kijkt in de bladen van het afgelopen jaar is er een enorme diversiteit aan artikelen. Er is altijd wel een uitgebreid artikel waar je belangstelling naar uit gaat. Helaas zal Bert Bulk na zijn beroerte van meer dan een jaar terug definitief niet meer terugkeren in de redactie. We hebben naarstig naar nieuwe redactieleden gezocht en deze inmiddels gelukkig gevonden.

Hans en Harrie verdienen een pluim voor de geweldige leuke en interessante verzorging van ons lijfblad *Rondom Schokland*.

Cursussen

Het cursusjaar is in volle gang als ik dit stukje schrijf. Alle cursussen zijn goed bezet.

De cursussen bestaan uit acht bijeenkomsten verspreid over het jaar en worden meestal afgesloten met een excursie.

De cursus-locatie is de *Stenezolder* van Museum Schokland. De kosten van de cursussen zijn laag gehouden zodat ze voor iedereen toegankelijk zijn. De cursussen zijn niet aan één seizoen gebonden. Tijdens de cursussen geologie en paleontologie (fossielen), wordt iedere keer een bepaald onderwerp behandeld en aangevuld met een praktisch deel.

De cursus Historie gaat dit jaar over de Luchtoorlog boven Flevoland. Dit gaat over verschillende aspecten van de oorlog zoals bv. Luchtfotografie in de Tweede Wereldoorlog en over de Engelse en Amerikaanse vliegvelden. De eindexcursie gaat naar Fort Veldhuis bij Heemskerk waar de *Aircraft Recovery Group* gevestigd is.

Open dagen

We waren aanwezig op de *Open Monumenten Dagen* en het *Werelderfgoed Weekend*.

We hebben deel genomen aan het *Archeologie Festival* op zondag 6 oktober aan de Lelystadse kust. In het Nieuw Land Erfgoedcentrum werd een archeologisch-historische markt gehouden. Twee bestuursleden waren de hele dag aanwezig met een stand van de *Vrienden van Schokland*. De belangstelling voor de buitenactiviteiten was erg groot, maar waarschijnlijk door het prachtige weer viel de belangstelling binnen nogal tegen. Het was een prima dag om de banden met andere verenigingen weer eens aan te halen.

Impressie van het jaarlijkse reisje van de vereniging

Vrienden van Schokland op 8 juni 2013. Aan de horizon woedt de grote brand bij Kloek Pallets in Kampen

De lezingen

De lezingen zijn goed bezocht het afgelopen jaar. De proef met lezingen op zondagmiddag is goed uitgekapt. Dit jaar hebben we ook de keus gemaakt een aantal lezingen in Emmeloord te houden.

In het voorjaar van 2014 gaan we daarmee van start; de ene maand op donderdagavond in de Nieuw Jeruzalem kerk in Emmeloord en de andere maand op zondagmiddag in de filmzaal op Schokland. Uitgebreide informatie verschijnt in *Rondom Schokland*, in de *Flevopost* en in de *Noordoostpolder*.

De lezingen van het jaar 2013

Zondagmiddag 27 januari 2013

Spreker: dhr. Wil Schackmann
Onderwerp: De Proefkolonie

Donderdagavond 21 februari 2013

Spreker: dhr. André van Holk
Onderwerp: Scheepsopgravingen in Flevoland

Zondagmiddag 24 maart 2013

Spreker: mevr. Carla van Baalen
Onderwerp: Onderduikers in de Noordoostpolder

Donderdagavond 25 april 2013 (jaarvergadering)

Spreker: Dhr. Ben Riesebos
Onderwerp: Kamper dialect

Zondagmiddag 27 oktober 2013

Spreker: Historische vereniging
Steenwijk de heer Gradie Laar
Onderwerp: Geschiedenis van Steenwijk

Donderdagavond 21 november 2013

Sprekers: Johan Graas en Harm van der Laan
Onderwerp: "Aircraft Recovery Group"

De informatie-stand van de Vrienden van Schokland in Lelystad bij het Archeologie Festival op zondag 6 oktober.

Financieel verslag 2013

David E. Roemers, Penningmeester

Onderstaand het financieel jaarverslag van David E. Roemers, penningmeester van de vereniging Vrienden van Schokland.

Grote dank is ook verschuldigd aan de leden van de kascontrole die zich jaarlijks vrijwillig inzetten voor de vereniging Vrienden van Schokland.

Inkomsten

De inkomsten uit contributies zijn afgelopen boekjaar gedaald. De reden hiervoor is dat het ledenaantal ten opzichte van 2012 is verminderd. In

2012 telde de vereniging 504 leden. In 2013 waren dat er nog 483. Een flink aantal leden was bereid om een extra bijdrage over te maken naast de vaste contributie. De vereniging is in staat

Op de rechterpagina
de Balans
(boven) en de
Resultatenrekening
(onder) van de
vereniging Vrienden
van Schokland over
2013

om mooie activiteiten te organiseren als leden bereid zijn iets extra's bij te dragen. Namens het hele bestuur bedankt voor de extra bijdrage!

Activiteiten

In het afgelopen cursusboekjaar (2012/2013) zijn de cursussen geologie en historie weer gegeven. De cursus historie is met een positief resultaat gesloten, veroorzaakt door een groot aantal cursisten tegenover geringe onkosten. Geologie is met een negatief resultaat afgesloten. De kosten bleken het afgelopen seizoen hoger dan begroot. De verwachting is dat we het lopende cursusjaar met een neutraal resultaat kunnen afsluiten. Het tekort kan worden gedekt uit financiële meevallers dit afgelopen jaar.

Rondom Schokland

De kosten van het verenigingblad *Rondom Schokland* zijn afgelopen jaar gedaald. Tegenover de kosten staan sinds 2011 voor het eerst ook inkomsten. Het is namelijk vanaf 2011 mogelijk om te adverteren in *Rondom Schokland*. De inkomsten in 2013 uit advertenties zijn € 260,-. De overige kosten van *Rondom Schokland*, worden voldaan uit de contributieopbrengsten. De kosten van de donderdagavond lezingen waren hoger dan in 2012. Deze stijging wordt veroorzaakt door

de reiskostenvergoedingen. De kosten van de lezingen worden gedekt uit de contributieopbrengsten.

De jaarlijkse excursie is met een positief resultaat afgesloten. De kosten van de excursie worden gedragen door de deelnemers aan de excursie. In 2012 is de vereniging gestart met de uitreiking van de Gerrit van der Heide prijs. De kosten hiervoor worden gedekt uit de contributieopbrengsten. In 2013 is de prijs wegens gebrek aan deelnemers niet toegekend.

Resultaat

De vereniging heeft het afgelopen boekjaar meer opbrengsten gehad dan uitgaven. De algemene reserve is het afgelopen jaar toegenomen.

Balansrekening

Vanwege bovengenoemde oorzaak is de algemene reserve het afgelopen boekjaar toegenomen.

Begroting

Voor 2014 wordt een neutraal resultaat verwacht. Aandachtspunt blijft het dalende ledenaantal. De vereniging hoopt door de publiciteit rond de Gerrit van der Heide prijs en door gerichte acties nieuwe leden te werven.

###

*Nieuwe
bewoners van de
Noordoostpolder
op weg naar Kamp
Ramspol.
Foto: Nieuw Land
Erfgoedcentrum*

Balans						
Saldi van de balans-rekeningen						
Vrienden van Schokland "2013"						Feb-14
	Beginsaldo		Eindsaldo			
Naam	Debet	Credit	Debet	Credit		Verschil
RABO betaalrekening	2.358,57		2897,07			538,50
ING betaalrekening	703,45		929,19			225,74
RABO rendementsrekening	101,18		102,78			1,6
archeologie-bestemmingsreserve		843,12		843,12		0
ING zakelijke spaarrekening	15.731,05		16036,74			305,69
Steunfonds museum collectie		769,5		769,5		0,00
Vooruit contributie		315		325		10
Historie overloop		336	353,14	365		29
Geologie overloop		975,40		1190		214,60
Kruisposten overloop	1.000					
Algemene reserve				16826,3		171,07
Totaal	19.894,25	19894,25	20318,92	20318,92		1.496,20

Saldi van ontvangsten en uitgaven						
Vrienden van Schokland "2013"					Begroting	
Resultatenrekening	2012	2012	2013	2013	2014	2014
Naam	Ontvangsten	Uitgaven	Ontvangsten	Uitgaven	Ontvangsten	Uitgaven
Contributie	6.850,75		6479,56		6300	
Donaties						
renten	228,13		307,29		300	
Inning contributie		306,99		274,17		300
Bestuurskosten		175		379,5		300
G. v.d. Heide Prijs		1.002,02				800
Geologie cursus	2.040,00	5.897,23	1155	1798	1500	1500
Historie cursus	910	560,82	525	224	600	600
Reisje	1.574,50	1.655,68	1690	1631,73	1600	1600
Advertenties			260		260	
Rondom Schokland		4.504,15		4116,1		4500
Sprekers		300,00		484,79		500
Abonnementen, lidmaatschap		168,55		144,47		160
Diverse uitgaven/baten	13,25	96,23		30,9		100
Bankkosten		189,67		162,12		200
Jubileum 2011	2.000	3,90				
Meer ontvangen dan uitgegeven	1.243,61			1171,07		
Totaal	14.860,24	14860,24	10416,85		10560	10560

De Gerrit Daniël van der Heide Prijs 2014

Harrie Scholtmeijer

De vereniging Vrienden van Schokland is de cultuurhistorische vereniging voor Schokland en de Noordoostpolder, met uitstraling naar de overige delen van de provincie Flevoland en het Zuiderzeegebied. Al vijftig jaar lang tracht zij de belangstelling voor dit gebied te wekken en te stimuleren.

De vereniging is in 1961 opgericht door de eerste conservator van het museum Schokland, Gerrit Daniël van der Heide. Voor het museum zag hij primair een educatieve taak weggelegd, getuige zijn volgende woorden: “Naast de bewarende, conserverende functie van het museum is deze permanente opvoeding tot belangstelling voor heden en verleden buiten de allernoodzakelijkste levensvoorwaarden om, de belangrijkste taak. De bewaring staat in dienst daarvan. Deze heeft slechts zin in combinatie met deze permanente opvoeding, wordt slechts om derwille daarvan in het nu en/of in de toekomst behartigd.”

Ruim een halve eeuw later hebben deze woorden niets van hun geldigheid verloren. We zien het nog steeds als onze taak om de jeugd te doordringen van het bijzondere verleden van het gebied waarin zij en wij wonen. Maar die belangstelling komt niet vanzelf. Ter gelegenheid van het vijftigjarige bestaan van de *Vrienden van Schokland* heeft het Bestuur daarom besloten een prijs in het leven te roepen, waarin de oprichter geëerd wordt, en zijn

aandacht voor de educatie van de eigen streek nader gestalte krijgt.

Het Bestuur van de vereniging *Vrienden van Schokland* looft jaarlijks, te beginnen in het verenigingsjaar 2011-2012, de Gerrit Daniël van der Heideprijs uit voor het beste werkstuk over Schokland, de Noordoostpolder, Flevoland of het Zuiderzeegebied. De invalshoek is, net als de belangstelling van Van der Heide, breed: geschiedenis, taal, biologie, archeologie, geologie en paleontologie van dit gebied komen in aanmerking. De prijs bestaat uit een oorkonde en een geldbedrag, dat voorlopig is vastgesteld op € 200,-.

Ook dit jaar is de prijs weer uitgezet op de middelbare scholen in Emmeloord. Nadat in 2013 de prijs wegens onvoldoende inzendingen niet kon worden uitgereikt, hopen we dit jaar op wat meer respons. We hebben daartoe een intensieve campagne opgezet, die hopelijk tot resultaat leidt. In een komend nummer, en wellicht al eerder in de regionale pers, leest u er meer over!

De flyer waarmee op middelbare scholen belangstelling voor de Van der Heide Prijs wordt gewekt

Het Genootschap Flevo

Marika Gauthier

'Het Genootschap Flevo' stelt zich ten doel het steunen en het wekken van belangstelling voor den arbeid van de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders.'
(Artikel 1 van de eerste statuten in 1938)

Marika Gauthier is Vice-Voorzitter van het Genootschap Flevo.

Het Zuiderzeeproject in 1920 was een staatsproject. Een gigantisch nationaal plan, dat ook de aandacht trok van particulieren. Zo'n particuliere stichting was de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders. Een instelling die zich bezig hield met de droogmaking en afsluiting van de Zuiderzee. Deze 'Stichting met de lange naam' werd op 5 november 1936 opgericht in Hoofddorp en hield zich bezig met wat nu wordt genoemd 'fundamenteel wetenschappelijk onderzoek'. De nieuwe polders boden een unieke gelegenheid voor het bestuderen van de Nederlandse bevolking. Maar

GENOOTSCHAP FLEVO

onderzoek kost geld en om het werk van de Stichting te financieren werd in 1938 het Genootschap Flevo opgericht. Genootschap Flevo was oorspronkelijk geen zelfstandige organisatie, maar meer een 'dochteronderneming'. Maar in de loop der jaren maakte het Genootschap zich meer en meer los van het 'moederbedrijf' en ontplooidde zelf

Studenten van de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek houden een enquête onder de inwoners van de Wieringermeer. Foto: Nieuw Land Erfgoedcentrum

GENOOTSCHAP FLEVO

Door het lidmaatschap van dit Genootschap steunt men het Nationale werk van het bevolkingsonderzoek in de drooggelegde ZuiderzEEPOLDERS en aangrenzende gebieden.

GOEDGEKEURD BIJ KONINKLIJK BESLUIT VAN 17 SEPTEMBER '38 N°66

In de bestuursvergadering van 5 November '38
werd benoemd tot lid van het Genootschap FLEVO

.....Mejuffrouw Dr. L. Kaiser.....

ter erkenning van zijn/haar belangstelling voor vraagstukken van wetenschappelijke aard ons volk betreffende. Ten bewijze van deze benoeming wordt hem/haar hierbij dit diploma uitgereikt. Namens het bestuur van het Genootschap FLEVO

M. M. M. M.
VOORZITTER

P. M. M.
SECRETARIS

HET LIDMAATSCHAP GEEFT RECHT VAN GRATIS TOEGANG TOT ALLE LEZINGEN, DIE VANWEGE HET GENOOTSCHAP ZULLEN WORDEN GEHOUDEN; TOT HET DEELNEMEN AAN EXCURSIES NAAR DE ZUIDERZEEPOLDERS EN AANGRENZENDE GEBIEDEN; GEEFT BOVENDIEN RECHT VAN 30 PERCENT KORTING OP DEN VERKOOPSPRIJS VAN DE PUBLICATIES DER „STICHTING VOOR HET BEVOLKINGS- ONDERZOEK IN DE DROOGGELEGDE ZUIDERZEEPOLDERS“.

*De lidmaatschaps-
kaart uit november
1938 van Dr. Louise
Kaiser. Bron:
Genootschap Flevo*

activiteiten zoals symposia, lezingen, excursies en diverse publicaties. In 2014 tikkert het Genootschap nog steeds aan de weg en is het een organisatie die samen met betrokkenen en belangstellenden kennis over het IJsselmeergebied wil verzamelen en delen. Het Genootschap wil zo veel mogelijk aansluiten bij wat kenmerkend en actueel is in het gebied met thema's als landbouw, economie, toerisme, energievoorziening, waterbeheer, ruimtegebruik, natuur, milieu, cultuur en samenleving. Kortom, een platform voor kennisdeling, visieontwikkeling en kritische beschouwing dat een brede doelgroep aanspreekt. Het Genootschap is niet alleen 'drager van de Flevolandse identiteit' maar ook een verspreider van kennis en informatie. Het is dan ook zaak zuinig te zijn op het Genootschap Flevo, zoals de generaties voor ons het ook waren.

Onze eerste activiteit in 2014 is op 3 april met het symposium 'De Floriade, op goede gronden' in CAH Vilentum te Almere Stad. Voor leden van het Genootschap is het symposium gratis. Voor niet leden bedraagt de entree € 12,50. Maar u kunt voor € 25,- ook gelijk lid worden van het Genootschap Flevo en heeft u met overmaking van dit bedrag de contributie voor 2014 voldaan. Ons rekeningnummer is NL 53INGB0000349818 t.n.v. Genootschap Flevo te Lelystad. Voor meer informatie over het symposium van 3 april mail dan naar a.geurts78@chello.nl en dan krijgt u het programma digitaal of per post toegezonden. Het jubileumboek is ook los te verkrijgen bij de boekhandel of bij Nieuw Land Erfgoedcentrum. Prijs € 9,95. Wilt u meer weten over ons en onze activiteiten in 2014 kijk dan op www.genootschapflevo.nl

###

HOOFDARTIKELEN

Het plan dat NIET doorging, het plan Wassink-Tuntler

(Deel 2 uit 2) Henk Wassink

Henk M. Wassink (1950 te Apeldoorn) is sinds 1974 werkzaam als onderwijzer bij diverse scholen voor basisonderwijs in Emmeloord. In 1985 behaalt hij de acte Geschiedenis MO-A te Zwolle. In 1997 schrijft hij "Krijtjes in de Klei", een geschiedenis van het pc onderwijs in de Noordoostpolder. Vanaf begin 2013 is hij met pensioen.

Dit artikel had niet geschreven kunnen worden zonder de kennis en aansporing van Wim Lanphen te Dronten. Hem past dank hiervoor.

Bij het bedenken, inrichten en koloniseren van de Noordoostpolder zijn veel plannen gemaakt. Een Dorpenplan, een Verkavelingsplan, een Landschapsplan, een Uitgifteplan.

Van al die plannen zijn er veel gerealiseerd, maar ook zijn er in de prullenbak beland. Daarbij behoort ook voor de Noordoostpolder het plan Wassink-Tuntler. Het plan van een arts om de gezondheidszorg te verbeteren. Toch heeft het plan Wassink-Tuntler jaren later zijn invloed gehad op het poldergebeuren. Dit artikel gaat over dat plan. Voor alle duidelijkheid: de bedenker van het plan heeft wel de naam, maar is geen familie van de schrijver.

In dit artikel komen achtereenvolgens aan bod de ideeën van prof. dr. H.N. ter Veen, het plan van dr. W.F. Wassink en prof. dr. J.H. Tuntler en de reactie daarop van de Directie Wieringermeer, afd. Noordoostpolderwerken in casu Ir. S. Smeding. Dan beschrijft het artikel kort het verdere verloop van het plan, maar dan elders in de provincie

en de gevolgen voor de huidige situatie. Vervolgens sluit het af met een blik op de achtergronden en met een bronnenoverzicht in de laatste aflevering. Dit alles krijgt u opgediend in deze en volgende edities.

Het plan in de rest van Flevoland
Einde verhaal? Neen. In Londen heeft de regering in ballingschap de

*Dr. Willem Frederik
Wassink (1888-
1963). Hoofd kliniek
1921-1953, hoofd
bestralingsafdeling
1940-1942.*

Commissie Van Rhijn in het leven geroepen om advies uit te brengen over de inrichting van de naoorlogse sociale zekerheid. Haar conclusie is: verdeel Nederland in diverse districten die ieder een eigen gezondheidsdienst hebben en richt op en bouw in die districten gezondheidscentra. Wassink en Tuntler lopen met hun gelijksoortig plan voor de Noordoostpolder dus eigenlijk al op dit advies vooruit.

Dan houdt prof. J.H. Tuntler tijdens een conferentie op 26 september 1953 een rede en daarin ontvouwt hij nogmaals het plan van Wassink. Nu oogst het plan bijval. Er zijn namelijk andere “spelers” aan tafel gekomen die meer vaart aan het plan geven. Prof. dr. H.P. de Vries Reillingh is de opvolger van prof. dr. H.N. ter Veen. Namens het kabinet zijn minister van Sociale Zaken J.G. Suurhoff en dr. P. Muntendam van de partij, de laatste eerst als staatssecretaris en na 1 oktober 1953 als hoogste ambtenaar. De socialistische kopstukken Drees,

Suurhoff en Muntendam trekken het plan nu vlot. Smeding is niet meer zo fel tegen, hij gaat per 1 oktober 1954 met pensioen en ir. A.P. Minderhoud is zijn opvolger.

Wegens de complexiteit van de vraagstukken duurt het nog zes jaar, tot maart 1962, voor een Commissie van Advies klaar is. Het stuk dat er dan ligt, is grotendeels geschreven door dokter H.J. Bekius uit Lelystad-Haven. De Tweede Kamer neemt het voorstel tot een experiment voor tien jaar in Oostelijk Flevoland aan in juli 1962. Net op tijd voor de eerste uitgifte in datzelfde jaar.

De ideeën van dr. Wassink slaan nu aan. Er volgt een “reveil” van de huisartsen. In 1956 wordt het Nederlands Huisartsen Genootschap opgericht en in 1959 volgt tijdens een conferentie op “Woudschoten” te Zeist, de taakomschrijving. Deze sluit naadloos aan op wat Wassink schreef. Zelfs de huidige plannen rond de organisatie van de zorg liggen in het verlengde van zijn ideeën. En het ziekenhuis? Het definitieve gebouw van het Zuiderzeeziekenhuis te Lelystad opent haar deuren in september 1982. Al met al twintig jaar na de eerste uitgifte. De bedrijfsvoering is grotendeels volgens plan Wassink. De artsen zijn niet vrijgevestigd, maar in loondienst.

De Ziekenhuizen

Het Dr. J.H. Jansenziekenhuis (160 bedden) bedient naar vermogen de bevolking van de Noordoostpolder vanaf 1964 in haar definitieve gebouw aan de Urkerweg te Emmeloord. Dat gaat niet altijd zonder zorgen. Hoe de zorg en financiën tot een goed resultaat te combineren, dat is altijd weer onderwerp van discussie. Soms zijn daarvoor andere wegen nodig. Zo is sinds 1975 een

samenwerkingsverband aangegaan met het Kamper stadsziekenhuis “De Engelenbergstichting”. Het Zuiderzeeziekenhuis (220 bedden) te Lelystad heeft vanaf de start in 1982 al gauw met ernstige tegenwind te kampen. De eerste vijf van de tachtiger jaren in de vorige eeuw kenmerken zich door economische malaise en een stagnatie in de bevolkingsaanwas. Veel uit Amsterdam afkomstige inwoners verhuizen naar het groeiende Almere, dat dichterbij Amsterdam ligt. Voor Lelystad wordt een bouwstop afgekondigd. De basis van een ziekenhuis, een voldoende aantal mensen waaraan zorg verleend dient te worden, wordt angstwekkend smal. Enig soelaas biedt nog de opname van de televisieserie “Medisch Centrum West” op de bovenste etage. Maar als de serie stopt, valt ook deze bron van inkomsten weg.

De beide ziekenhuizen gaan op zoek naar partners en willen die ergens anders in de pas ontstane provincie Flevoland (1986) vinden. De band die Emmeloord heeft met Kampen moet daarom losgelaten worden. Fusiebesprekingen tussen de twee ziekenhuizen vinden plaats in 1989 en geholpen door een fusiebonus uit Den Haag is het gauw rond. “Ineens liepen er heel veel mensen met zwarte koffertjes rond”, herinnert zich een arts. En aan geen kant van de overlegtafel is men zich bewust of wil men zich bewust zijn van de verschillen in cultuur uit het verleden die in het heden doorwerken. In 1990 starten de IJsselmeerziekenhuizen met hun vestigingen in Lelystad en Emmeloord. Dan begint ook een jarenlang zich steeds verergerend conflict tussen beide locaties met veel dieptepunten op bestuurlijk, financieel, medisch en sociaal gebied. Culminerend in opname- en operatiestops in 2002

en 2008. Intussen is er een steeds drukker verkeer op gang gekomen van komende en nog sneller vertrekkende bestuurders en directeuren met steeds meer geruststellende woorden en navenante salarissen. Aan beide zijden van de Ketelbrug is de bevolking het echter steeds minder eens met de gang van zaken. In Emmeloord opent het Antoniusziekenhuis uit Sneek een dependance in 2007. De Ketelbrug verbindt niet meer, de Ketelbrug scheidt. Een faillissement van de IJsselmeerziekenhuizen wordt op het nippertje voorkomen. Pas als eind 2008 Loek Winter met zijn MC-groep de ziekenhuizen overneemt, zijn ze gereed. Dan komt ook de medische verzorging in de Noordoostpolder in rustiger vaarwater.

*Het Dokter
J.H. Jansencentrum in
Emmeloord.
Bron: Henk Wassink*

“Wie zijn geschiedenis niet kent, is gedoemd de fouten te herhalen”, was

*Het Medisch Centrum
Zuiderzee in Lelystad.
Foto: Henk Wassink*

het niet de Spaanse filosoof George Santayana (1863-1952) die dat zei?

Het sociaal-darwinisme

Als de selectie van de eertijds toekomstige polderkolonisten ter sprake komt, heeft men het vaak over het sociaal-darwinisme als wetenschappelijke achtergrond van dit gebeuren. En dan is dat niet altijd onverdeeld positief. Daarom volgt hier iets over deze internationale stroming. Hoewel het een complexe materie is, wil ik toch proberen deze in het kort weer te geven. Hierbij heb ik gebruik gemaakt van de dissertatie van dr. C.A.M. Hermans bij prof. dr. P. de Rooy in 2003, "De dwaaltocht van het sociaal-darwinisme."

Het sociaal-darwinisme is een conglomeraat van opvattingen die de biologische theorieën van Darwin wil vertalen in een sociaal-politiek of wetenschappelijk programma, waarbij het begrip 'natuurlijke selectie' gaandeweg verandert in 'sociale selectie'. Dat vindt grofweg plaats van 1860 tot 1918.

De barakken van het nood-ziekenhuis bij Vollenhove. Bron: www.emmeloord.info

De een legt de nadruk op het overleven in de strijd om het bestaan van de enkeling. In de VS wordt dit een geïndividualiseerde "vechtmajnschappij". In deze visie is het ieder voor zich, er is geen ruimte voor solidariteit. De Engelse socioloog Herbert Spencer (1820-1903) is hier de voorman van.

Er zijn er die met Charles Darwins neef, Francis Galton (1822-1911) de richting inslaan van mensverbetering door de kennis van de evolutie te verbinden met de erfelijkheidsleer, door de Augustijner monnik Georg Mendel in 1860 gepubliceerd. Dat is dan de invulling van het begrip "Eugenetica". Soms wordt hierbij dwang om voortplanting te belemmeren toegepast ("gestolen generaties", Australië).

In Frankrijk en Duitsland zijn geleerden die niet inzetten op mensverbetering, maar op ras- en volksverbetering. Het ras of een volk wordt dan als een organische eenheid geïnterpreteerd. Daarbij moet ook gedacht worden aan zowel actieve als passieve beëindiging van leven van inferieure kwaliteit. Aldus de Duitse pendant van Charles Darwin, Ernst Haeckel (1834-1919). Hij stelt evolutie gelijk aan vooruitgang en vindt dat de christelijke cultuur vooral gericht is op bescherming van de zwakkere. Hij vindt ook dat deze Zuid-Europese filosofie opgedrongen is aan de Germaanse volkeren.

Ondanks al deze onderlinge verschillen zien alle wetenschappers het sociaal-darwinisme als een voortschrijdend evolutieproces, een voortdurende aanpassing aan de leefomgeving, en als een filosofie voor verandering en sturing. Zij vatten het op als een geheel van dynamische, moderniserende krachten, die de maatschappij bevrijden van oude tradities van kerk en staat.

Het wil oude zekerheden afschaffen om in vrijheid te leven.

Samenvattend kan gezegd worden dat het sociaal-darwinisme geleid heeft tot even beklemmende nieuwe “zekerheden“ en het is voor alles een selectiecultus met een uitgesproken morele dimensie.

Sociaal-darwinisme eindigt dus als een programma voor socio-biologische politiek, met stuitende voorbeelden als Hitlers *Herrenvolk* en Stalins *Proletarische Heilstaat*. Dit alles tot schrik en onheil van miljoenen.

Kunnen we, nu we dit weten, ook stellen dat prof. dr. H.N. ter Veen en dr. W.F. Wassink strevend naar een ‘perfecte’ samenleving, als sociaal-darwinisten kunnen gelden? Dat zij op één lijn staan met Haeckel? Neen. Zeker is dat ze zich uit de wetenschappelijke “gereedschapskist” die op dat moment populair is, zich het één en ander toe eigenen en enthousiast gebruiken. En dat zij dat opschrijven in het toen gebruikelijke sociaal-darwinistische jargon.

Wij moeten terug naar hun primaire bedoelingen. Ter Veen wil de toekomstige kolonisten veel ellende besparen en de beginnende gemeenschap een voorsprong geven. Hierbij vindt hij de zelfselectie van de solliciterende kolonist al goed genoeg.

Wassink wil voor zover het hem als geneesheer mogelijk is, mensen hun gezondheid teruggeven en misschien zelfs verbeteren. Maar de ‘eugenetica’ is al na een paar jaar uit zijn plan verdwenen. Wel kom je zijn concept van ‘heel de mens’ en zijn veelomvattende organisatie ook bij sommige sociaal-darwinisten tegen. Smeding weet net als Ter Veen hoe zwaar de omstandigheden kunnen zijn voor de beginnende kolonist. Maar

Barakken van het Nood-ziekenhuis in Vollenhove.

Hier werden zelfs kleinere operaties uitgevoerd, zoals een blindedarm-operatie.

Bron: www.emmeloord.info

hij heeft ook tot taak economische belangen te laten meewegen. Zwarteveen (zie vorige editie) werkt aan de verbetering volop mee door zich als medicus te specialiseren in de bestrijding van malaria. Hij weet als geen ander van de verwoestende werking van malaria. De malariamug gedijt het best in stilstaand brak water. En dat is er in overvloed in een droogvallende polder. Hij promoveert op deze specialisatie in 1948. Zij handelen allen op basis van hun ervaring en zoeken naar wegen om voor mensen, voor gemeenschappen verbetering aan te brengen in hun leefomgeving. Zij handelen niet á priori op basis van een wetenschappelijke visie, i.c. het sociaal-darwinisme.

Daarbij hoeft de beginnende gemeenschap in de polder niet perfect te worden. Zij heeft wel een voorbeeldfunctie voor het hele land, maar hoeft niet een welvaartspeil te hebben dat daar bovenuit steekt. Kortom: perfectionisme is niet het streven, wel een zo goed mogelijke uitgangspositie. Want het zal nog hard en zwaar genoeg worden. En zowel in fysiek als in psychisch opzicht is het zwaar geworden. Met meer sterfgevallen dan je zou denken in zo'n jonge gemeenschap.

*Het noodziekenhuis
in Vollenhove had
ook een Difterie-
barak voor
besmettelijke ziekten.
Bron: www.
emmeloord.info*

Er zijn uiteraard teleurstellingen te melden. Na een aarzelend begin komt er een stroom van sollicitanten op gang voor een beperkt aantal uit te geven plaatsen in de Noordoostpolder. Zij komen vol enthousiasme en vol idealen. Zij willen bouwen aan een nieuwe gemeenschap en de hopeloos verdeelde samenleving op het oude land achter zich laten. De doorbraakgedachte die de PvdA vormgeeft eind jaren veertig van de vorige eeuw correspondeert daarmee. Zelfs de majesteit, koningin Wilhelmina, denkt na de oorlog de “hokjesgeest” van voor de oorlog achter zich te kunnen laten. Lang niet alle sollicitanten kunnen een plek krijgen. Velen worden dus teleurgesteld, soms bitter; zij hadden zich er zoveel van voorgesteld. Liget dat louter aan de selectie, zoals Eva Vriend in haar boek “Het nieuwe land” wil zeggen? Ik denk het niet. Inherent aan solliciteren is de selectie daarna.

Teleurstellend is soms ook de wijze waarop het in zijn werk gaat. En die methode is na de oorlog streng zakelijk en soms zelfs ronduit cru te noemen. De toon is hard. De morele verruwing

van de Tweede Wereldoorlog eist haar tol. Een paar voorbeelden.

Als na de oorlog Joodse medeburgers op wonderbaarlijke wijze terugkomend uit de nazi-hel van Oost-Europa, in Amsterdam nog iets van hun bezit opeisen, wordt hen domweg te verstaan gegeven dat zij hun belasting over de periode dat zij buitenslands verbleven niet hebben voldaan. De excessen tijdens de Politie Acties in Oost-Indië in '47 en '48 worden met het grootste gemak onder tafel geveegd. In 1953 krijgt een moeder ergens in Gelderland bij het plotselinge overlijden van haar tweede zoon letterlijk van de ambtenaar van woningtoewijzing te horen: “Mevrouw, u hebt pech, uw zoontje is dood en u hebt dus ook uw aanvraag voor een woning verloren”. “Wie is de volgende...?” Haar hele leven draagt ze deze plomperverloren afwijzing met zich mee.

Selectie is een nieuw fenomeen en wordt kritisch gevolgd door de pers. Het dagblad “Trouw” stelt hierbij in 1950 in een commentaar kritische vragen. Het resultaat van de selectie heeft soms merkwaardige gevolgen.

Zoals de sterke sociale gelaagdheid, die sterker is dan op het “oude land” en een hiermee samenhangend misplaatst meerwaardegevoel van de uitverkorenen. Zo spreekt een “48-bunder” boer niet met een “36-bunder” boer. En deze praat weer niet met een “24-bunder”-boer. Deze drie vinden op hun beurt dat de arbeider niet in hun sociale kring thuishoort. Dit vindt zijn weerslag in het waargebeurde grapje uit de jaren '50, wanneer een automobilist op “De Deel” te Emmeloord, uitvarend tegen een voetganger zegt: “Kun je niet uitkijken, sukkel!” ten antwoord krijgt: “Hier wonen geen sukfels. Wij zijn uitgeselecteerd!!”

Is het sociaal-darwinisme daarmee iets uit het verleden? Dat lijkt niet zo, want een aantal van haar thema's zijn nu nog actueel. Hoe verhoudt de mens zich met zijn ethiek, cultuur en vrijheid zich tot het proces waaruit hij is voortgekomen. Hoe verhoudt zijn erfelijke bepaaldheid zich tot zijn vrijheid, hoe verhoudt zich individualiteit tot collectiviteit, eigenbelang tot gemeenschapszin, ‘nature’ tot ‘nurture’, ‘laissez-faire’ tot ‘social-engineering’. Het is nog steeds te zien in de huidige vraagstelling rond de (on)mogelijke sociale maakbaarheid van mens en maatschappij.

# # #

Bronnen

- Dr. A.K. Constandse: “Het dorp in de IJsselmeerpolders.” Zwolle, 1960.
- Dr. R.C. van Diepen: “Polders als proeftuin. Experimenten met de gezondheidszorg in Flevoland, 1940-1984.” Lelystad, 2007.
- A.M.C. van Dissel: “Smeding, Sikke (1889-1967).” In “Biografisch Woordenboek van Nederland.” Den Haag 2012. www.historici.nl
- Prof. dr. J.A. van Dongen (m.m.v.): “Biografie dr. Willem Frederik Wassink.” Historad 30jan2013. www.Historad.nl (historische website Antoni van Leeuwenhoek ziekenhuis).
- Drs. M. Gort en drs. A. van Oostrom: “Uitverkoren. De kolonisatie van de Noordoostpolder 1940-1960.” Zwolle, 1987.
- “Ernst Haeckel.” – “Wikipedia, the free encyclopedia.” Weblog.
- W.F. Heinemeijer: “Veen, Henri Nicolaas ter (1883-1949).” In “Biografisch Woordenboek van Nederland.” Den Haag, 2012. www.historici.nl
- W.F. Heinemeijer: “Sociografische praktijk en overheidsbeleid”, in: P.J. Knegtman en A.J. Kox (red): “Tot nut en eer van de stad. Wetenschappelijk onderzoek aan de Universiteit van Amsterdam.” Amsterdam, 2000, pp 127-144.
- Dr. C.A.M. Hermans: “De dwaaltocht van het sociaal-darwinisme. Vroege sociale interpretaties van Charles Darwins theorie van natuurlijke selectie, 1859-1918.” Amsterdam, 2003. Dissertatie.
- Tan Oei Han: “Het verenigingsleven in De Noordoostpolder.” Amsterdam, 1958.
- J. Jukema: “Kerkelijk leven in de Noordoostpolder.” Zwolle, 1959.
- S. de Kruijk: “Dankzij de dijken. Boerinnen op nieuw land.” Utrecht 1995. Doctoraalscriptie.
- W. Lanphen: “Historie gezondheidszorg Flevoland.” Dronten, 2000. Elektronisch document.

H. Lokkerbol: "In memoriam dr. W.F. Wassink." In "Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde", jrg 107 nr 21, mei 1963, pp 981.

A. Querido: "In memoriam prof. dr. J.H. Tuntler." In "Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde", jrg 101, april 1957, pp 729-730.

W. Schuurmans-Stekhoven: "Dr. J. Zwarteveen, 40 jaar arts." In "Ned. Tijdschr. voor Geneeskunde", jrg 115 nr 44, oktober 1971, pp 1865-1866.

W.F. Veldhuijzen: "Dr. W.F. Wassink, 40 jaren arts." In "Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde", jrg 97 nr 49, december 1953, pp 3198-3199.

E. Vriend: "Het nieuwe land. Het verhaal van een polder die perfect moest zijn." Amsterdam, 2013.

H.M. Wassink: "Krijtjes in de klei. 50 jaar Protestants-Christelijk Basisonderwijs in de Noordoostpolder." Emmeloord, 1997.

H.M. Wassink: "Het harde leven in de begintijd van de polder: kindersterfte." In "De Vriendenkring, cultuurhistorisch tijdschrift voor Flevoland," jrg 52 nr 1, lente 2012, pp 30-32.

Dr. D.J. Wolfram: "Zeeuwse pachters in de Noordoostpolder. Selectie en bijdrage aan de sociale opbouw, 1945-1962." Lelystad, 1995.

Krantenartikelen

"Fusie ziekenhuizen Emmeloord – Lelystad." 25 juli 1989, Reformatorisch Dagblad in www.Digibron.nl

"Poldertwist." J. Bruinsma, 17 februari 2003. Archief Volkskrant. www.volkskrant.nl

"Verlies ziekenhuizen onderzocht." F. Baltesen. 24 september 2008. Archief NRC. www.nrc.nl/archief

"Falende bestuurders IJsselmeerziekenhuizen mochten aanmodderen." W. Luyendijk en E. Rosenberg. 8 oktober 2008. Archief NRC. www.nrc.nl/archief

"IJsselmeerziekenhuizen, soap vol achterklap en intriges." P. van Steen. 17 juni 2010. www.Skipr.nl

advertentie

VERTROUWDE
NAAM,
NIEUW ADRES!

PETER PRUMMEL
NOTARISKANTOOR

Boslaan 19 | 8302 AA Emmeloord | telefoon 0527-617447
www.notarisprummel.nl | info@notarisprummel.nl

Goud, hout en zout

*Scheepswrak onthult definitief
einde van de ‘zoete’ Zuiderzee*

Leo Kaan

Leo Kaan (1958) werkt als docent geschiedenis in Zwolle. Naast het lesgeven doet hij onderzoek naar de maritieme geschiedenis rondom Schokland.

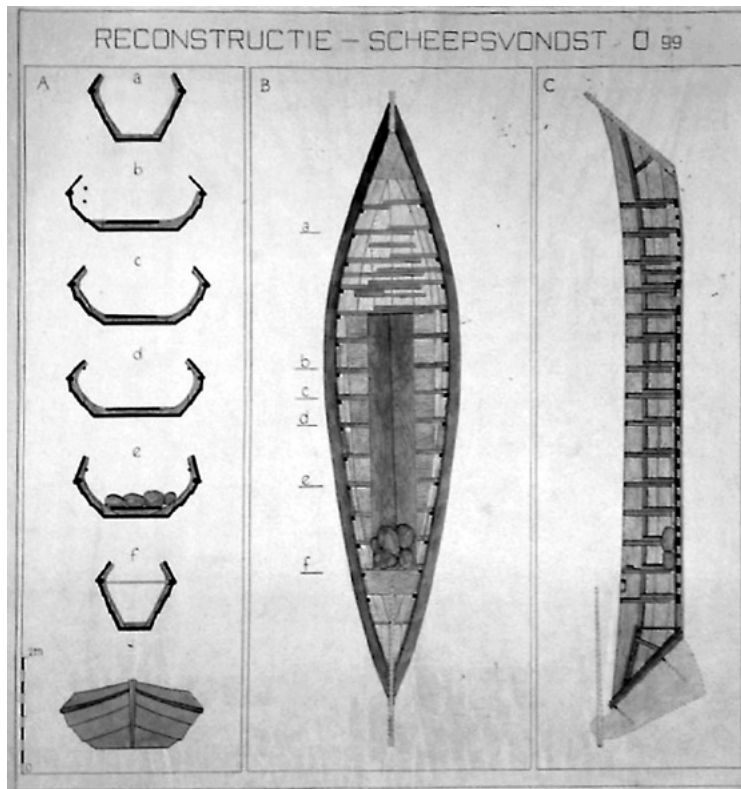
Net voor het einde van de Tweede Wereldoorlog doet een kraanmachinist in de Noordoostpolder een spectaculaire vondst. Hij legt met zijn kraan het wrak van een houten sloopje bloot met daarin het skelet van een man. Bij het skelet treft hij diverse munten aan waaronder ook gouden. De geruchtenmachine begint na de vondst op volle toeren te draaien. Het zou gaan om een goudschip, een scheepskameel (eind 17e eeuwse uitvinding om schepen minder diepgang te geven door ze op te lichten in een soort droogdok) en wat niet al.¹ Uiteindelijk wordt een relatief klein schip opgegraven met een lengte van ongeveer negen meter.

Reconstructietekeningen van het scheepswrak op kavel O 99 (Bron: RCE, opgravingsrapport O 99)

1 RCE, opgravingsrapport NO 99.

Bij het onderzoek van dit wrak ging het allereerst om het belang van dit scheepswrak als bron van informatie over het leven en werken aan boord. Daarnaast bleek tijdens het onderzoek dat dit wrak ook waardevolle inzichten bood over het proces van verzilting in dit deel van de Zuiderzee.

Allereerst worden de vindplaats en het wrak beschreven. Daarna worden twee manieren van visserij op de Zuiderzee beschreven: de kustvisserij en de visserij met behulp van sleepnetten. Vervolgens wordt stilgestaan bij de vondsten bij dit wrak en de betekenis daarvan. Ook wordt een mogelijke oorzaak van de ondergang beschreven. De conclusie vat de resultaten van dit onderzoek naar het scheepswrak op kavel O 99 samen.

*Zeegezicht met
palingaak en botter.*
Aquarel van
Anne Jans Visser.
Eigendom van het Fries
Scheepvaartmuseum.
Bron:
geheugenvannederland.nl

De vindplaats

Het wrak was in 1945 aangetroffen tijdens het graven van een tocht op de uiterste zuidoostpunt van kavel O 99 in de Noordoostpolder. Deze kavel bevindt zich ten noordoosten van het eiland Schokland. De kraanmachinist had al bij de eerste vondst de munten meegenomen en dat gegeven heeft het archeologisch onderzoek versneld: 'Bovendien is spoed gewenst (over de opgraving) omdat anders de munten verkwanseld kunnen zijn'². De opgraving vond plaats op 20 september 1945. Het is één van de eerste scheepswrakken die in de Noordoostpolder werd onderzocht.

Het wrak

Tijdens de opgraving werden de overblijfselen van een schip van ongeveer negen meter lengte blootgelegd. De bodem van het schip was plat. De zijkanten bestonden uit drie planken die elkaar dakpansgewijs overlaptten: de overnaadse bouwwijze. Een klein deel van het voorschip was overdekt, net als het achterschip. De houten zijwand werd beschermd door een opgespijkerde halfronde grenenhouten lat.

2 RCE, opgravingsrapport NO 99.

Het grootste deel van het schip was open. In een van de balken dwars over de bodem (een legger) is een vierkante uitsparing zichtbaar. Deze uitsparing is het mastgat, waar de voet van de mast in wordt gestoken. Van mast, zeilen, of riemen is niets teruggevonden. Het scheepje had wel een aangehangen roer. Aan de achtersteven zat nog de ring, waarin de pen van het roer heeft gezeten. Het betreft hier een open boot die voor kustvisserij kan worden gebruikt.

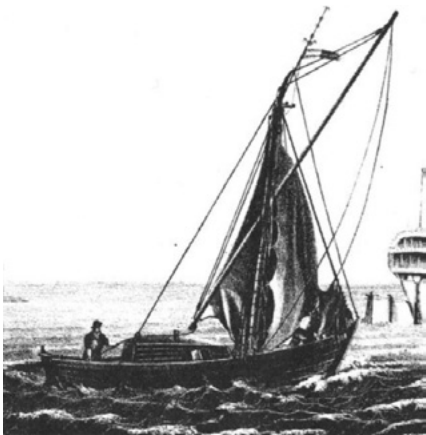
Visserij op de Zuiderzee, 1500 – 1600: kustvisserij en sleepnetvisserij

De Zuiderzee: het milieu

De Zuiderzee was na haar ontstaan en uitbreiding vanaf 1170 niet overal even zout. Tot ongeveer 1600 was een groot deel van de Zuiderzee nog zoet en vroom dus ook nog meerdere malen dicht tijdens strenge winters.³ De Zuiderzee was een zeer gevarieerd water met ondiepe gedeeltes, diepere stroomgeulen, zoete rivieren die in zout of brak water uitmondden en verschillende grondsoorten.

3 J. Buisman, *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen*, Franeker 1995, blz. 361.

Het zuidelijke gedeelte van de Zuiderzee, de Kom, was gemiddeld twee tot drie meter diep maar de vaargeul langs Urk had een diepte van wel vijf tot zes meter. Daar is ook meer stroming dan in het ondiepere deel. Het water was meestal groenblauw van kleur, behalve waar de IJssel in zee uitmondde. Het rivierwater was daar bruinachtig en de grens tussen zoet en brak water werd aangegeven door kilometers lange slierten van waterplanten. Juist deze plekken met 'dik water' waren goede visplaatsen voor onder andere zalm en steur.⁴

Kustvisserij

Het rijke milieu van de Zuiderzee was voor zeer veel vissoorten aantrekkelijk. Haring, ansjovis en paling kwamen in grote getale voor. Op verschillende vissoorten werd met onderscheiden technieken jacht gemaakt. Kustvisserij is daar een voorbeeld van.

In zo'n geval kan de visser 's ochtends de haven van Schokland verlaten door naar zee te roeien. Zodra het kan hijst hij de zeilen en vaart naar een goede visgrond, bijvoorbeeld op de grens tussen de uitmonding van het Zwarte Water en de Zuiderzee. Aangekomen bij de visplek gaat hij aan het werk.

4 Y. N. Ypma, *Geschiedenis van de Zuiderzeevervisserij*, Amsterdam 1962, blz. 5.

De schipper kan hier vissen met een net dat onderaan met stenen is verzwaard en bovenaan met tonnetjes drijvend wordt gehouden. Dit is staande visserij: het net 'staat' als het ware in het water. De vis zwemt tegen het net aan en blijft met de kieuwen vastzitten in het net. Na een tijdje wordt het net binnengehaald. Dat kan bij een behoorlijke vangst natuurlijk zwaar, inspannend werk zijn. Als het net is binnengehaald, wordt het in de boot uitgeschud. Daarna zet de schipper koers naar het vasteland. Het schip had geen opening in in de scheepshuid waar water vrij maar gecontroleerd kan in- en uitstromen zodat de vis levend en dus vers blijft, een zogenaamde bun. De gevangen vis werd zo spoedig mogelijk aan land gebracht.

Het is ook mogelijk dat deze visser op zalm viste. In de IJssel kwam namelijk zalm voor. Rond 1600 werd daar een hoge prijs voor betaald omdat de zalm in toenemende mate een schaars artikel werd.⁵ Dan moet zijn net, waar niets van teruggevonden is, wel van uitstekende kwaliteit zijn geweest. Een volwassen zalm kan meer dan vijftig pond wegen. Als een zalm in een net zwom, nam hij een geweldige sprong of dook door een zwakke plek in het net en was verdwenen.⁶

Of de schipper op zalm heeft gevestigd is niet met zekerheid te zeggen. De netverzwaarders die zijn gevonden wijzen op het gebruik van staande netten.

Het wrak is een voorbeeld van een open bootje zoals dat overal langs de kust van de Zuiderzee voor de visserij werd gebruikt.

5 F. Egmond, *Het visboek. De wereld volgens Adriaen Coenen, 1514 – 1587*, Zutphen 2005, blz. 88-89.

6 F. Egmond, *Het visboek. De wereld volgens Adriaen Coenen, 1514 – 1587*, Zutphen 2005, blz. 89.

Sleepnetvisserij
Bron: http://www.debinnenvaart.nl/binnenvaarttaal/aanvullende_teksten/tuigages/afb-tuigages/495kaaien.jpg

*Tinnen kroes met
afgebroken oor*
Bron: Beeldbank
RCE, NO-99

Een andere vorm van visserij vond plaats door het slepen van een visnet achter het schip aan. Allerlei soorten vis van diverse grootte werden in het net gevangen. Bij deze vangstechniek werden zogenaamde waterschepen ingezet.

Een waterschip was ongeveer twintig meter lang met een bun. Deze bun stond gecontroleerd in verbinding met het buitenwater waardoor de gevangen vis in de bun langer kon worden bewaard. Het slepen met zo'n visnet vergt veel kracht en deze kracht moet door de constructie van het schip worden opgevangen. Waterschepen waren dan ook fors gebouwde schepen met een stevige romp en zwaar uitgevoerd zeiltuig, ingericht voor een langer verblijf aan boord.

Deze waterschepen werden aanvankelijk vooral in het gebied tussen Enkhuizen en Amsterdam gebruikt (de Westwal). Hier was de Zuiderzee al verzilt. Toen de verzilting verder oprukte naar het oostelijk deel van de Zuiderzee trokken de vissers met hun waterschepen ook in die richting.

Daarbij kwamen zij in toenemende mate in het vaarwater van de kustvissers.

De vondsten en hun betekenis

De belangrijkste vondst is misschien wel op het eerste gezicht de

onbeduidendste: een laag schelpen die het hele wrak en de vondsten bedekte. Het wrak lag in een aantal lagen afzetting (sedimenten). Aan de ligging van het wrak ten opzichte van de sedimenten kan een grove aanduiding worden verkregen over de periode waarin het schip verging. De laatste, bovenste laag die het hele wrak bedekt heeft bevatte zoutwaterschelpen. Deze schelpen lagen boven een laag sediment met zoetwaterafzettingen. Deze verschillende lagen schelpen geven dus aan dat het schip tijdens de periode van de verzilting van dit deel van de Zuiderzee verging.

De zestien gevonden munten kwamen uit verschillende gebieden, onder andere Friesland, Holland, en Brabant. De enige gouden munt, een goudgulden van het bisdom Utrecht, bleek na onderzoek vals te zijn. De daalder die geslagen was in 1606 in Ensheim was de jongste munt. Deze munt was ook nog nauwelijks afgesleten en was dus blijkbaar nog maar net in omloop. Muntvondsten zijn een uitkomst voor de nauwkeurige datering van dit soort scheepswrakken. Mede door deze munt kon worden aangenomen dat het schip in of kort na 1606 moet zijn vergaan.⁷

De munten bij het skelet geven ook een aanwijzing over de welstand van deze schipper. Een grove berekening van de herleidbare munten geeft een waarde van ongeveer twintig gulden. Een geschoold arbeider verdiende tussen 1600 en 1800 ongeveer zeven gulden per week. De visser had dus voor bijna drie weken 'arbeidsloon' bij zich.⁸ Deze munten zijn niet meer in het archief aangetroffen.

De meest spectaculaire vondst is het skelet. Zoals het opgravingsrapport het zegt: "In het O. deel van het schip

⁷ www.verganeschepen.nl, wrak NO99.

⁸ J. de Vries, *Barges and Capitalism*, Utrecht 1981, blz. 111.

bevindt zich het geraamte van een man, recht gestrekt, in de richting van dit scheepsdeel, met het hoofd naar den achtersteven, den rechterarm haaks omhoog, en een stuk touw nabij zijn vingers”.⁹ Vondsten van skeletten in scheepswrakken zijn zeldzaam. Meestal wist de bemanning zich met drijflichamen zoals de mast in veiligheid te stellen.¹⁰ De delen van het skelet die waren meegenomen naar het archief (de schedel met onderkaak en dijbeen) zijn bij diverse herinventarisaties ook niet aangetroffen.

Sinds de 15^e eeuw werd bij schepen in toenemende mate gebruik gemaakt van een andere manier van bouwen van de scheepshuid waarbij de planken zonder overlapping werden bevestigd (karveelbouw). Deze nieuwe manier van bouwen is dus bij dit wrak niet overgenomen.

Behalve het wrak zelf werd een aantal gebruiksvoorwerpen opgegraven: een kookpot, een tinnen mok en wat ruw gesponnen wol. Gezien de grootte van dit scheepje en de vindplaats van het wrak betreft het mogelijk een visser van Schokland, die dagelijks uit vissen ging en 's avonds weer aan wal verbleef. Voor het verblijf aan boord was dus niet veel nodig. Een pot met eten en een drinkmok was voldoende

om een dag op het water door te brengen.

De vondsten van kavel O 99 zijn opgenomen in de maritieme rijkscollectie. De voorwerpen kunnen worden bezichtigd in het Open Nationaal Depot voor Scheepsarcheologie in Lelystad.

De ondergang

Over de oorzaken van de ondergang is niets met zekerheid te zeggen. Wel is bekend dat na de Sint Elisabethsvloed van 1421 het milieu van de Zuiderzee sterk is veranderd. De IJssel is minder water af gaan voeren. Door de daling van de stroomsnelheid van het zoete water kreeg het zoute water bij de monding van de IJssel meer kans om op te dringen en werd ook het oostelijk deel van de Zuiderzee steeds zouter. Dit had grote gevolgen voor de visserij op de Zuiderzee. Vissers merkten dat de verzilting zich aan het uitbreiden was richting de Oostwal. De visser volgt de vis en dus dringen de vissers van de Westwal zich steeds meer tussen de vissers van de Oostwal. De vissers van de Oostwal hebben zich hier jarenlang bij de bestuurders van het gewest over beklagd, want men vond dit een inmenging in de aloude rechten op de visserij. Daar trokken de vissers van de Westwal zich natuurlijk niets van aan. Zij redeneerden dat zij van oudsher overal mochten vissen en dat er dus geen beperking aan hun visgebied was gesteld. Hun voortdurende visserij onder de Oostwal leidde tot drastische tegenmaatregelen. Bij Tacozijl heide men zelfs palen in de bodem van de zee om de waterschepen met hun sleepnetten weg te houden.¹¹ Het heeft allemaal niet geholpen want de waterschepen bleven vissen in de wateren van de Oostwal.

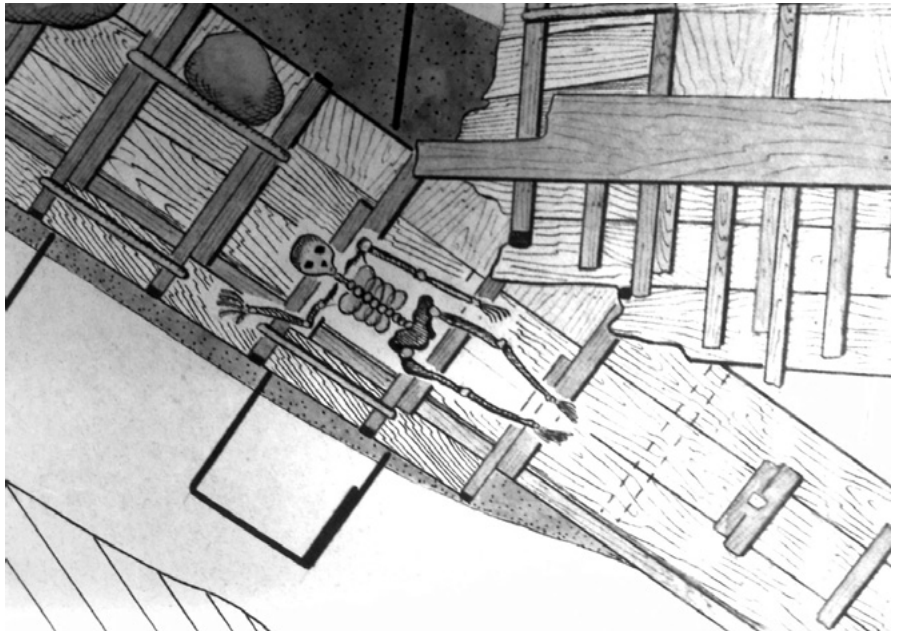
*Netvervaarders
Beeldbank RCE,
NO-99*

⁹ RCE, opgravingsrapport NO 99.

¹⁰ Mondelinge mededeling van dhr. A. van Holk, 16 juni 2012, Open Dag Archeologie.

¹¹ Y. N. Ypma, *Geschiedenis van de Zuiderzeevervisserij*, Amsterdam 1962, blz. 64.

*Deel van het wrak
en de positie van het
skelet in het wrak*
Bron: RCE,
opgravingsrapport
O 99

Het is mogelijk dat een aanvaring tussen het open vissersbootje en een zwaar waterschip tot de ondergang heeft geleid maar dat blijft speculatie.

Conclusie

De vondst van dit wrak heeft definitief uitsluitsel gegeven over het einde van het proces van verzilting van de Zuiderzee.

Door de vondst van munten in combinatie met de ligging van het wrak in de sedimentlagen is eenduidig vast komen te staan dat dit deel van de Zuiderzee rond 1610 is verzilt en niet twee eeuwen eerder na de Sint Elisabethsvloed van 1421.¹²

Het wrak geeft waardevolle informatie prijs over het leven aan boord van een open visbootje.

Het is namelijk bijna onmogelijk om dichterbij het eenvoudige leven van een dagvisser te komen. De etenspot en drinkbeker zijn echt door deze visser gebruikt. Alle vondsten samen geven een uniek beeld van leven en werken aan boord van dit scheepje.

Het wrak zelf is een open (zeil)boot die bij wijze van spreken nog zo zou kunnen worden gebouwd. Met dergelijke open schepen voeren diverse vissers dagelijks op en neer naar hun visgronden.

De reconstructietekening van de wrakvondsten geeft een duidelijk beeld van het uiterlijk van dit type schip en het geeft informatie over de stand van zaken rond 1600 op het gebied van scheepsbouw. De bouwer van dit schip heeft er voor gekozen om de 'nieuwe' manier van bouwen, de karveelbouw, niet voor dit soort schepen te gaan gebruiken. Daarmee wordt aangetoond dat naast de 'nieuwe' karveelbouw, (gladboordig) dus ook de traditionele overnaadse bouw bleef bestaan.

Het skelet blijft een spectaculaire vondst, waarbij de munten een voorzichtige aanwijzing zijn voor de welstand van deze visser.

Het scheepswrak op kavel O 99 is een zeldzaam overblijfsel van de maritieme cultuur van Schokland en het Zuiderzeegebied.

¹² RCE, opgravingsrapport NO 99.

###

Van Kirkham naar Krakov

(deel 2) Bill Cottam

Wat overkwam de bemanning van vliegtuigen die in de Tweede Wereldoorlog neerstortten in de Noordoostpolder? Soms kon er een noodlanding worden gemaakt in de blubber van de nog droogvallende polder. Anderen overleefden het neerstorten als ze zich op tijd met hun parachute in veiligheid konden brengen.

Het bijgaande verhaal is in 2000 opgeschreven door de navigator Bill Cottam van Lancaster Z Zebra die op 30 januari 1944 neerstortte bij Marknesse. Het toestel was op weg terug naar Engeland na een bombardementsvlucht boven Berlijn maar werd in de lucht beschoten en geraakt door de Duitse nachtjager van Oberleutnant Hans-Heinz Augenstein van 7./NJG1. Na een duikvlucht kon de Nieuw-Zeelandse gezagvoerder en piloot Jack Rule het toestel nog weer omhoog krijgen, maar hij had nog niet het bevel gegeven om het toestel met de parachute verlaten, of het brak in de lucht in tweeën. De navigator Bill Cottam en de boordwerktuigkundige Paddy Coyne, die hun werkplek hadden waar het toestel in tweeën brak, werden de lucht in geslingerd en konden zich met hun parachute redden. De rest van de bemanning had geen schijn van kans om al vallend nog uit de helften van het vliegtuig weg te komen. Het toestel stortte neer op een plek iets ten noorden van het huidige Marknesse waar nu de Oosterringweg ligt. De bemanning ligt sindsdien in Vollenhove begraven. Op het propeller monument in Marknesse wordt de gesneuvelde bemanning van twee vliegtuigen herdacht. Een Wellington (R1757) die op 12 oktober 1941 neerstortte langs de Baarloseweg en de hierboven beschreven Lancaster Z Zebra (JA702) op 30 januari 1944 langs de Oosterringweg.

Op 30 januari 1944 werd het 156e squadron nogmaals opgeroepen om de aanvallen tegen het Derde Rijk voort te zetten. Het waren de gebruikelijke handelingen op de ochtend voor een missie, nachtvlucht-testen, briefing rond 17:00 uur en het opstijgen stond gepland voor 20:00 uur. Inmiddels leek het bijna vanzelfsprekend om met

deze bemanning te vliegen. Opgesteld voor het opstijgen en wachtend op het groene licht van de verkeerstoren, hield de gezagvoerder het vliegtuig op de rem. Hij voerde de motoren op tot het gewenste toerental, liet de remmen los en opnieuw begonnen we snelheid te verzamelen over de landingsbaan, met de gebruikelijke toeschouwers die opgesteld stonden en

Bill Cottam werd geboren in Kirkham Lancashire in 1921. Na het volgen van de plaatselijke Grammar School begon hij een opleiding als veilingmeester en taxateur voordat hij in dienst trad van de RAF.

De foto is genomen na zijn gevangenneming door de Duitsers eind 1944.

Bill Cottam schreef zijn verhaal op in 2000. Hij overleed op 15 Januari 2008 in St. Annes, Lancashire, Engeland op 86-jarige leeftijd.

Crew zittend op een tweetons High Capacity 'Cookie' (1943). Vlnr: Ted Shorter, Alan Race, Jock Sloan, Jack Rule, Kenneth Ball (?), Charlie Evans en Patrick Coyne. Foto: Pat Coyne-Antonik

zwaaiden als we passeerden. Eenmaal in de lucht, klommen we boven het vliegveld om hoogte te winnen voordat we uiteraard weer richting Berlijn gingen. Dreunend door de nacht, schijnbaar helemaal alleen, naderden we de Nederlandse kust en de skipper gaf zijn gebruikelijke waarschuwing aan de boordschutters om op te letten voor nachtjagers. Afgezien van de instructies van de navigator aan de piloot voor de koerswijzigingen, en de vraag aan de kanonniers om op tekenen van vijandelijke activiteit in de lucht te letten, werd er tussen de bemanning nauwelijks gesproken.

Bij het naderen van het doel nam de bommenrichter zijn positie in de neus van het vliegtuig in en gaf instructies aan de piloot om het aan te vliegen naar het doel te beginnen voor het afgooien van de bommen. Dit was mijn kans om opnieuw even een kijkje naar buiten te nemen naar wat er gaande was, omdat ik sinds de start gebogen over mijn kaart had doorgebracht om ons op koers te houden. Bij deze gelegenheid, bevonden we ons vooraan in de aanval en de aanblik naar beneden was welliswaar indrukwekkend, maar niet heel spectaculair omdat de

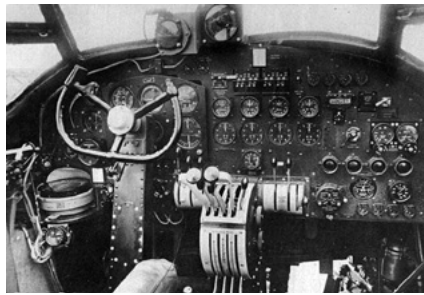
aanval nog maar net was begonnen en alleen de eerste paar vliegtuigen hun bommen hadden laten vallen. Toch lag het beneden op de grond bezaaid met rode en groene doelindicatoren om het overgrote deel van de bommenwerpers na ons te helpen hun bommen nauwkeuriger op het doel te laten vallen. Na de inmiddels bekende kreet "bommen los" gevolgd door een scherpe bocht weg van het doel, gingen we weer huiswaarts. Het gaf me altijd veel voldoening het doel op de aangewezen tijd te hebben bereikt. Zo spoedden we ons door de nacht terug naar onze basis met verder geen gedachten behalve dan aan de speken eieren die op ons stonden te wachten na de debriefing.

Ik had net doorgegeven aan de gezagvoerder dat we binnen vijf minuten het vasteland boven Nederland weer zouden verlaten. Ik had het nog niet gezegd of we hoorden een onderdrukte schreeuw waarna het vliegtuig plots overging over in een steile duik. We waren aangevallen door een vijandelijk vliegtuig en flink beschadigd. Het lukte de Captain niet om het toestel uit de steile duik te halen en hij riep de hulp in van de boordmechanici en de bommenrichter om te helpen de stuurknuppel naar achteren te trekken. Gezamenlijk lukte het om de neus van het toestel weer op te trekken en het toestel won weer hoogte. Bijna direct daarop gaf de Captain opdracht het toestel te verlaten. Ik had de gewoonte aangeleerd op mijn parachute te gaan zitten tijdens een vlucht omdat het me wat meer hoogte gaf bij mijn werkplek als navigator. Binnen enkele tellen had ik hem vastgeklikt aan het harnas dat ik droeg. Daarna is het voor een aantal tellen onduidelijk wat er precies gebeurd is. Mijn eerstvolgende bewuste gedachte was dat ik me in een regenbui bevond; ik voelde de regen op mijn gezicht

en ik lag op mijn rug waarop ik me realiseerde me dat ik uit het vliegtuig door de lucht richting aarde viel. Krijgt een mens speciale krachten als zijn leven in gevaar is? Ik geloof daar echt in want ik pakte heel kalm de lus om mijn parachute te openen en trok er aan. De parachute opende zich en ik werd met een ruk omhoog getrokken waarna ik kalm hangend voor- en achteruit slingerde. Ik kon de grond onder mij niet zien en ik had geen idee hoe hoog ik nog boven de grond was, toen mijn voeten opeens door het water sleepten. Toen raakte ik de grond. De parachute trok mij omver, plat op mijn buik. Nadat ik de parachute had platgetrokken en mijzelf ervan had bevrijd, stond ik op om te kijken waar ik was. Intussen hoorde ik in de lucht het sonore geluid van vliegtuigen op weg naar Engeland, terug naar huis. Opnieuw gebeurden er rare dingen met de geest in moeilijke tijden. Mijn eerste gedachten tijdens de belangrijke eerste paar minuten op de grond waren: "geen eieren met bacon vandaag" (bemanningen van vliegtuigen kregen na hun terugkomst van een missie altijd een extra rijk ontbijt, red). Ik dacht nog verder niet na over de rest van de bemanning. Pas na een paar minuten gingen mijn gedachten naar mijn maten. Hadden zij het ook overleefd? Of was ik de enige gelukkige?

Vol met gaten

Om me heen was niets te zien, geen huis, boom of gebouw, van welke soort dan ook. Het drong tot me door dat ik in de Zuiderzee terecht gekomen was langs de Nederlandse kust. Wetende dat naar het westen alleen nog de Noordzee was moest ik naar het oosten of zuidoosten zien te gaan. Het duurde enige tijd voordat mijn ogen voldoende aan het duister gewend waren, maar alles wat ik kon onderscheiden was

*Overzicht van het instrumentenpaneel van de piloot van een Lancaster.
Bron: www.strijdbewijs.nl*

wat leek op een grote moddervlakte doorsneden door, wat op het eerste gezicht leek op kanalen. Later pas bleek dat het drainagetochten waren geweest nadat ook duidelijk geworden was dat ik met mijn parachute in de Noordoostpolder terecht was gekomen, een gedeelte van de Zuiderzee dat werd drooggelegd en waarmee land werd teruggewonnen van de zee. Ik keek omhoog naar de nachtelijke hemel en was dankbaar dat ze me hadden leren navigeren op de sterren, want door een opening in de wolken kon ik de Poolster lokaliseren. Ik hield de Poolster aan mijn linker zijde en begon door de modder te lopen in de hoop een plek te vinden waar ik me zou kunnen verschuilen gedurende de dag. Ik had wilde ideeën om over

*Jack Rule de Nieuw Zeelandse piloot en gezagvoerder van Lancaster JA702. Zijn graf is in Vollenhove.
Bron: Teunis 'Pats' Schuurman.*

De grond-bemanning van AVRO Lancaster JA702 zit op een grote "Cookie" bom. De bemanning staat bovenop het toestel. Foto: Gordon W. Sloan, neef van de staartschutter Sloan.

land naar de Spaanse grens, en zo naar Engeland terug te komen. Mijn naïviteit was zo groot dat ik daar echt in geloofde. Het zal een minuut of 15 tot 20 na mijn val uit de lucht geweest zijn toen ik op een aangelegd pad uitkwam dat mij oostwaarts langs een drainagetocht leidde. Plotseling zag ik het vage silhouet van een man aan de andere kant van de tocht. Ik liet me plat neervallen om niet te worden gezien, die ander zou best een soldaat kunnen zijn deeluitmakend van een Duitse patrouille. Ik bleef stil liggen en zag de persoon passeren tot hij struikelde en viel. Van de andere zijde van de sloot kwam een vloek in onvervalst Iers. Hoe groot is de kans dat er in dit verlaten deel van Nederland nóg een Ier rondloopt? Dat moest wel die Ier zijn waar ik kortgeleden in Lancaster Z Zebra nog naast zat. Ik stond op en riep: "Paddy". Hij reageerde in het Engels: Wie is daar? Toen ik antwoordde, gebruikte hij woorden die ik hier niet kan opschrijven. Nu moesten we een beslissing nemen: wie komt er naar de overkant van de tocht, hij of ik? Ik volgde een

aangelegd pad maar hij volgde de rand van de tocht, dus was het logisch dat hij naar mijn kant zou komen. Geen van ons wist hoe diep het water zou zijn en Paddy merkte op dat hij niet kon zwemmen. We bereikten een compromis: we zouden beiden de tocht in waden naar het midden. Als het water te diep werd, kon elk weer naar zijn eigen kant teruggaan tot we verderop een plek konden vinden waar we de overkant wel konden bereiken. Gelukkig kwam het water maar tot ons middel en Paddy haalde zonder problemen de overkant. Daar stonden we dan op het paadje, half doorweekt maar de kou kon ons niet schelen nu we tenminste elkaar hadden. Net als ik had Paddy geen idee hoe hij uit het vliegtuig was gekomen. Paddy had ook geen idee wat er met de rest van de bemanning was gebeurd. Nog vele jaren later heb ik me afgevraagd of ik wel de moed gehad zou hebben om met mijn parachute uit het getroffen vliegtuig te springen het duister in. De Lancaster Z Zebra brak in de lucht in tweeën en we werden er gewoonweg uitgeslingerd.

We bleven het pad volgen tot we in de verte iets zagen dat afwisselend fel oplichtte en dan weer zwak werd, begeleid door een vreemd snorrend schor geluid (red: knijpkat). Dat moest wel een Duitse patrouille zijn, dus was onze eerste gedachte om ons te verstoppen. Maar waar? Een paar passen verder vonden we tot onze blijdschap een lage houten brug over de tocht. Beter dan niets als plek om je te verstoppen, dus kropen we onder de balken van de brug tegen de wal. We konden nog steeds dat rare snorrende geluid horen en we hoorden stemmen die ons Duits toeschenen. Toen was er ook het geluid van kabbelend water en regelmatig gepiep. Tot onze ontzetting hoorden we voetstappen bij de brug en een roeiboot legde aan. Er werd gepraat. Ik probeerde te kijken en zag een paar spijkerlaarzen die langs de schuine wal van de tocht naar beneden stapten tot aan de boot. De spijkerlaarzen raakten mijn voet. Meer opgewonden stemmen dit keer en met de lamp werd onder de brug geschenen. Ik had niets meer te verliezen en kroop uit mijn schuilplaats tevoorschijn in de hoop dat Paddy zich stil hield en zo onopgemerkt zou blijven. Tot mijn verrassing behoorden de stemmen niet toe aan een Duitse patrouille zoals we dachten maar aan drie jongemannen in burgerkleden. Het waren leden van het Nederlandse verzet die naar ons op zoek waren, omdat ze klaarblijkelijk gezien hadden dat ons vliegtuig werd neergehaald. Het taalverschil bleek groot maar ééntje sprak een enkel woordje Engels. Hij vertelde ons dat we in veiligheid zouden worden gebracht, maar dan moesten we eerst in de boot. Paddy en ik klommen in de boot en gingen achterin zitten, terwijl twee van de jongemannen roeiden. De derde kroop naar de boeg. Ik heb me nog nooit zo koud en miserabel gevoeld als toen, zittend in die boot

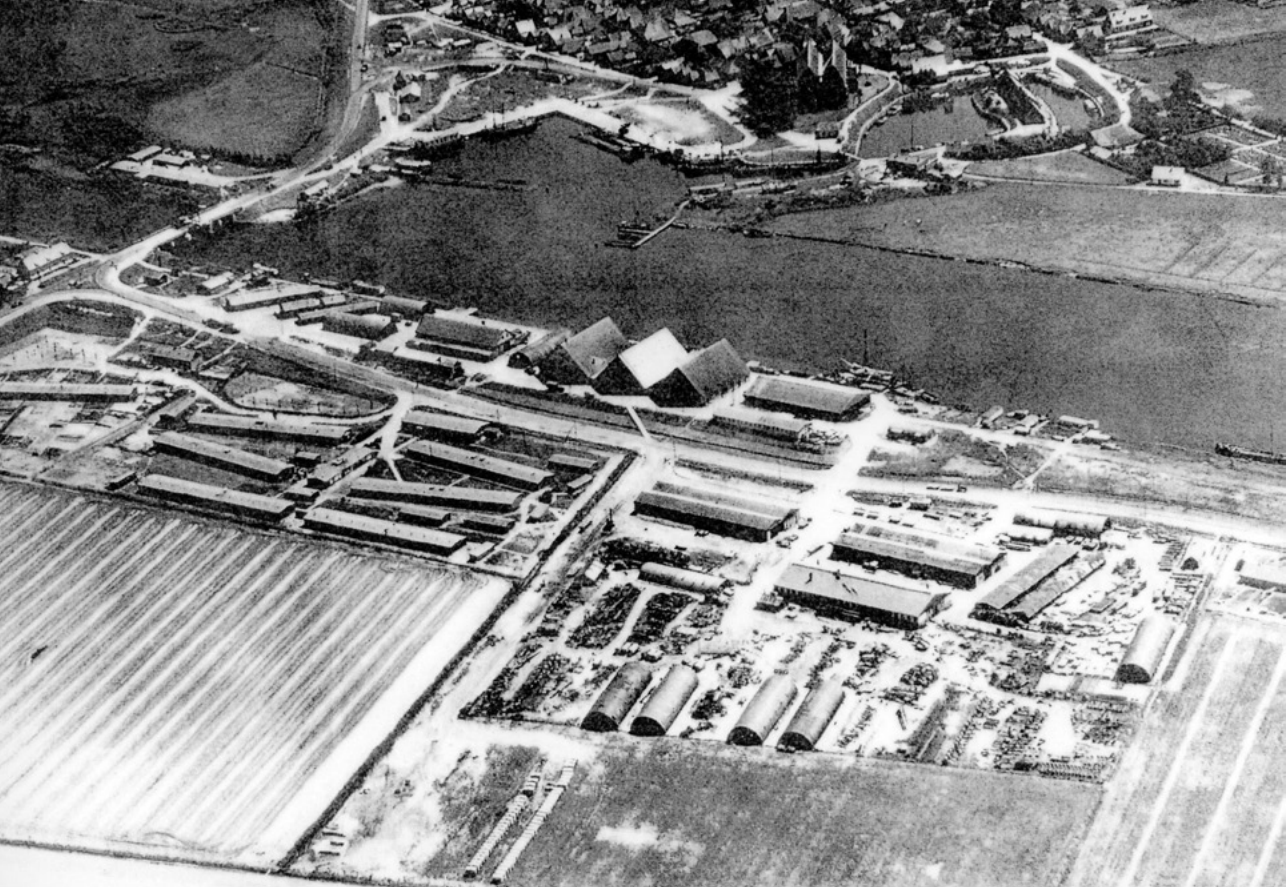

De werkplek van de staartschutter van een Lancaster bommenwerper. Dit was de plek van Air Gunner John Sloan die de crash niet overleefde en sindsdien in Vollenhove begraven ligt.

terwijl we geroeid werden door die drainagetocht waar we kort daarvoor nog langs hadden gelopen. Samen met de nachttemperatuur van januari, de koude wind en het feit dat ik tot aan mijn middel doorweekt was, werd het er allemaal niet beter op. Een flinke tijd later kwamen we in het duister aan bij wat leek op een fabrieksterrein (het terrein van de Centrale Werkplaats langs de Noordoostpolderdijk vlakbij Vollenhove, red.). Rond die tijd kon ik mijn ledematen niet meer stilhouden door het rillen van de kou en ik weet dat het Paddy net zo verging – ik kon zijn tanden horen klapperen. We werden uit de boot meegenomen naar een houten gebouw dat een slaapbarak bleek te zijn voor de arbeiders van de fabriek. Ze maakten de deur van een hut voor mij open en leidden me naar binnen. Ze vertelden dat ik de deur

Bergingsofficier Zwanenburg houdt resten omhoog van Lancaster JA702 die in 1973 werden aangetroffen bij de aanleg van een kabel langs de Oosterringweg iets ten Noorden van Marknesse.

Luchtfoto van de Centrale Werkplaats langs de dijk van de Noordoostpolder bij Vollenhove, rond 1948.

*Bron: www.emmeloord.info
Het gedeelte van het kamp rechtsonder op de foto werd "Smolensk" genoemd. Het was de sloperij van de Noordoostpolder waar talloze onderdelen te vinden waren.*

voor niemand open mocht doen. De deur werd afgesloten en ik was alleen met mijn gedachten. Ik kwam later pas te weten dat Paddy met dezelfde instructies in een soortgelijke hut zat. Het was sober gemeubileerd; een tafel, twee stoelen en een stapelbed met een matras en dekens op beide bedden. Zittend op een stoel rookte ik een van de laatste sigaretten die ik had. Ik vroeg me af waarom Paddy en ik uit elkaar waren gehaald. Pas veel later realiseerde ik me dat er werd uitgezocht of we ondanks onze uniformen wel te goeder trouw waren. Om de leden van het Nederlandse verzet te pakken te krijgen was het niet onwaarschijnlijk dat de Duitsers hun eigen mensen lieten infiltreren als gecrashte vliegers. Ook dit laatste hoorde ik pas later, maar welke methode het verzet toen heeft gebruikt om onze gegevens te verifiëren op

basis van slechts een legernummer, naam en rang, blijft mij een raadsel.

Inmiddels had ik mijn doorweekte broek, sokken en schoenen uitgedaan en ik had mezelf in dekens gewikkeld om weer warm te worden, wat niet echt lukte. Zonder waarschuwing ging de deur open en kwam een van de Nederlanders naar binnen met een kom stomend hete soep, een lepel, een homp – dat is het juiste woord – brood en een beker met wat bleek *Ersatz*-koffie te zijn zonder melk. De soep was heet en smaakte naar knolraap en het brood was hard en droog, maar het was het lekkerste eten dat ik in tijden had gehad. Met een hernieuwde waarschuwing om stil te zijn en te proberen te slapen, liet hij me weer alleen met mijn gedachten. Het begon tot me door te dringen dat ik nu ook iemand geworden was die

voorkomt op de lijst van vliegers die niet zijn teruggekeerd van hun missie. Ik probeerde me mijn ouders voor te stellen die onvermijdelijk het nieuws gingen krijgen. Ik had geen enkele mogelijkheid hen te laten weten dat ik nog leefde en in goede gezondheid verkeerde. Met deze laatste gedachte moet ik in slaap zijn gevallen want ik werd wakker geschud door één van de drie Nederlanders.

Het was licht en hij bracht me meer voedsel bestaande uit een stuk brood en wat beleg maar geen boter of margarine en daarbij een beker van dezelfde *Erstz*-koffie.

Ik informeerde bij mijn Nederlandse bezoek naar de reden achter de bijna "eenzame opsluiting". De uitleg was dat als we samen waren gebleven we onvermijdelijk hardop waren gaan praten en omdat behalve de drie mannen niemand op het terrein van onze aanwezigheid op de hoogte was, maakte het uit

veiligheidsoverwegingen noodzakelijk om ons gescheiden te houden. Echter, hij verzekerde me dat we binnen een paar dagen samen verder zouden reizen. Toen haalde hij uit zijn zak een klein spiegeltje dat hij me aanreikte zodat ik kon zien in wat voor toestand ik mij bevond. Mijn gezicht zat vol vegen bloed en het haar plakte aan mijn hoofd. Toen realiseerde ik mij dat de regen die ik in mijn gezicht voelde toen ik plotseling vrij door de lucht naar de aarde viel, mijn eigen bloed was dat

De drie naast elkaar staande schuren van Schokbeton op de dijk bij Vollenhove vormden de karakteristieke aanblik van de Centrale Werkplaats van de Noordoostpolder bij Vollenhove.
Bron: www.geheugenvanflevoland.nl

 <p>Pannenkoekhuis "De Strooppot"</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ruim 30 soorten pannenkoeken • Kinderfeestjes • Speel- en doepark • Midgetgolfbaan & speurtochten 	<p>De Voorst restaurant partycentrum</p> <ul style="list-style-type: none"> • Familiedagen • Bruiloften • Personeels- en themafeesten • Uitgebreide diners • Vergaderingen • Speel- en doepark • Groepsaccommodatie
<p>MIDDEN IN HET VOORSTERBOS</p> <p>Leemringweg 29, Kraggenburg, Tel. 0527-25 24 83 - info@devoorst.nl - www.devoorst.nl</p>	

advertentie

De oude locatie van het monument te Marknesse ter nagedachtenis aan de omgekomen bemanningsleden van Lancaster JA702. Op ditzelfde monument worden ook de omgekomen bemanningsleden herdacht van Wellington R1757 die op 12 oktober 1941 neerstortte langs de Baarloseweg in de Noordoostpolder.

uit een hoofdwond stroomde. Ik moet mijzelf aan iets gesneden hebben toen ik uit het vliegtuig viel. Weer alleen, verliep de dag verder traag tot ergens in de avond mijn Nederlandse vriend weer kwam met de avondmaaltijd. Zo sleepte zich nog een dag voorbij en in de avond werd er opnieuw eten gebracht door mijn bezoeker. Deze keer echter, meldde hij dat we later die avond zouden vertrekken.

Zo begon voor mij een serie reizen die ik in de acht hierop volgende maanden maakte, die ik, als men mij erover zou vertellen, niet voor mogelijk zou hebben gehouden.

Geheel volgens afspraak kwam mijn vriend me die avond halen. Hij gaf opdracht hem te volgen en niet te spreken. Buiten trof ik Paddy wachtend met een van de anderen van onze redders. Met ons vieren liepen we door het kamp, de twee Nederlanders praatten onderwijl. Het kamp uitgelopen was het maar een korte wandeling naar het plaatsje

Vollenhove waar onze Nederlandse vrienden ons naar het plaatselijke politiebureau brachten. Hier maakten we kennis met de plaatselijke arm der wet die ons opdroeg onze zakken te legen en ons te ontdoen van alles wat maar met Engeland of de R.A.F. te maken had, horloges, aanstekers, lucifers en alle andere dingen die we op ons lichaam droegen, behalve onze identiteitsplaatjes. De politiemans liet ons zijn verzameling spullen zien die van vorige vluchters waren afgenomen en die was aanzienlijk. Onderwijl arriveerde er nog een persoon op het politiebureau die de plaatselijke huisarts bleek te zijn. Hij maakte mijn hoofdwond schoon. Gelukkig waren er geen hechtingen nodig, alleen maar wat verbandgaas en pleisters.

We werden uit het politiebureau geleid en tot onze verrassing in een ambulance gestopt. Onze vrienden, inclusief de politiemans en de dokter schudden ons de hand, ze wensten ons het beste, sloten de deur van de ambulance en we vertrokken de nacht

in. De reis duurde, schat ik, ongeveer twee uur totdat de ambulance stopte in een klein plaatsje dat, naar ik later ontdekte, Bergum heette. We werden haastig een huis binnengeleid door de man die de chauffeur van de ambulance begeleidde. Men vroeg ons onze uniformen uit te trekken en uit de burgerkleding die lag uitgestald kleren te kiezen die ons pasten.

Zo werden we binnen tien minuten na aankomst veranderd in burgers. Het was inmiddels vroeg in de ochtend geworden maar onze reis was nog niet voorbij. We gingen terug in de ambulance voor een korte rit waarna we er opnieuw uitgehaald werden, nu voor een korte wandeling naar een vrijstaand huis. Hier werden we begroet door de bewoner en zijn vrouw. De ambulance en haar bemanning vertrok en wij bleven achter als vreemden in een vreemd huis zonder een idee waar we waren.

We bleken ondergebracht bij de plaatselijke huisarts en we zouden uiteindelijk zes maanden onder zijn dak verblijven. Gelukkig was de dokter de Engelse taal goed machtig. Hij nam ons mee de woonkamer in en stelde ons voor aan een jonge Nederlander die ook bij de familie Van Leeuwen inwoonde. Hij was een van de vele jonge mannen die na de bezetting door de Duitsers uit zijn woonplaats Utrecht was gevlucht naar het platteland om aan tewerkstelling in Duitsland te ontkomen. Hans Kuhlemeir zou tot een erg goede vriend uitgroeien gedurende ons verblijf daar. Hij was altijd bereid een praatje te maken om zijn Engels te verbeteren, maar ik moet helaas bekennen dat we wederzijds niet bezig waren om onze kennis van het Nederlands te verbeteren.

Na de kennismaking stelde de dokter ons voor om te gaan slapen. Onze slaapkamer was stijlvol ingericht met tweepersoons bedden en een wastafel.

Toen we alleen gelaten werden keken Paddy en ik elkaar aan; we konden onze ogen niet geloven gezien de kwaliteit van de accommodatie in de jaren dat we in legerkazernes en recenter in een arbeiderkamp hadden doorgebracht. Niettemin lagen we snel in bed en sliepen ondanks dat we in bezet gebied vertoefden.

Na een veel te korte tijd hoorden we alweer een klopp op de deur. Achter de deur stond Hans die ons vertelde dat het ontbijt zo klaar zou zijn. Na ons even snel te hebben gewassen, waagden we ons naar beneden waar de tafel was gedekt en de familie zat te wachten. Het ontbijt was eenvoudig – geen spek en eieren of ontbijtgranen, gewoon roggebrood met margarine en een pot zelfgemaakte jam, en natuurlijk de gebruikelijke *Ersatz*-koffie. Na het ontbijt, vertelde Hans dat men van hem verwachtte kleine klusjes te doen in ruil voor zijn verblijf en we boden direct aan te helpen met de afwas, het opmaken van onze eigen bedden en met alle andere klussen waar we voor werden gevraagd. Hij legde ook uit hoe het huishouden daar verliep; de woning van een huisarts wordt regelmatig bezocht door patiënten. In geen geval mochten we gezien worden, hetzelfde gold bij bezoek van gasten. Ook mochten we nooit de deur uitgaan zonder toestemming. Op dat moment leken deze regels vrij drastisch maar

*In Oostmeer bij het echtpaar Van Leeuwen hebben Paddy Coyne en Bill Cottam van januari tot juli 1944 een half jaar ondergedoken gezeten.
Bron: Teunis 'Pats' Schuurman.*

Het huis van dokter van Leeuwen en zijn vrouw in Oostermeer waar Cottam en Coyne een half jaar ondergedoken hebben gezeten. Bron: www.teunispats.nl

we hadden ons nog niet gerealiseerd dat de dokter en zijn vrouw ons met gevaar voor eigen leven huisvestten en dat hoe minder mensen zouden weten dat we hier zaten, des te beter het was voor alle betrokkenen.

Nu het dag was, konden we de omgeving bekijken. Aan het uitzicht te beoordelen zaten we op het platteland en blijkbaar waren land- en tuinbouw de belangrijkste beroepen. De aangrenzende woning was gevestigd op wat leek een enorme appelboomgaard, maar we begrepen later dat appels slechts een klein deel uitmaakten van de oogst van het land. Het waren de eerste dagen van februari en er was weinig of niets te beleven buiten. We moesten dus op een andere manier de dag zien door te komen.

Een huisarts op het platteland deed zijn visites op een motorfiets van oude makelij maar dat was altijd beter dan op de fiets. Pas tegen de avond zagen we hem terugkomen.

Hans vertelde ons dat we in Friesland, in het noordelijke deel van Nederland zaten, en dat hoewel er vijandelijke troepen in de buurt gelegerd waren, deze zelden in de directe omgeving gezien werden.

Maar als er gevaar dreigde, zouden we ruim op tijd worden gewaarschuwd om ons te verbergen. Gedurende ons hele verblijf in Oostermeer hebben we geen enkele keer een dergelijke waarschuwing gekregen.

Mevrouw Van Leeuwen maakte gebruik van ons bij het bereiden van de avondmaaltijd. Met drie paar handen een flinke hoeveelheid aardappelen

schillen ging snel. De maaltijd was eenvoudig – aardappelpuree met een portie bonen, gevolgd door een zelfgemaakte taart en een soort van thee, maar zeker geen Indische of Chinese thee. Nu begon ik te begrijpen hoe moeilijk het moest zijn voor deze mensen in het dagelijks leven en het was nog veel erger in de steden. Onze Britse rantsoenen zouden hier doorgaan voor een feestmaal.

We waren inmiddels al ongeveer een week bij de aardige dokter en zijn vrouw en onze bewegingsvrijheid was beperkt tot het huis. We waren ongeschoren en zagen er een beetje louche uit, maar scheermesjes waren bijna niet te krijgen. De dokter zelf gebruikte een kappers-scheermes en gaf ons toestemming die te gebruiken. Prima, maar ik had een dergelijk scheermes slechts een of twee keer eerder gebruikt en dat was vóór de oorlog thuis, toen ik mijn vader probeerde na te doen. Paddy had echter nog nooit een kappers-scheermes gebruikt en had er geen vertrouwen in zichzelf op zo'n manier te scheren. De oplossing was dat ik hem zou scheren, nadat hij gezien had dat ik mezelf zo had geschoren. Het scheren van de zijkant van zijn gezicht bleek geen probleem, maar toen ik onder zijn kin en bij zijn hals kwam, verstijfde hij, er helemaal van overtuigd dat ik van plan was om zijn keel door te snijden. De eerste keer scheren was het moeilijkste, daarna werd het al snel gewoonte, hoewel we ons slechts om de dag schoren. Zo gingen de dagen voorbij en we raakten we gewend aan dit leven dat we nu leidden.

Nu wil ik even opmerken dat mevrouw Van Leeuwen een roker was, maar de dokter niet. Vooral na de maaltijd, zoals alle echte rokers, rolde ze een sigaret en rookte die. Tabak was strikt gerantsoeneerd en werd bewaakt als

goudstof. Paddy en ik zouden er veel voor gegeven hebben om hetzelfde te kunnen doen, maar we hadden geen tabak. Na een paar dagen bemerkten we dat mevrouw Van Leeuwen het resterende deel van haar sigaret in een staande asbak achterliet. Onderzoek toonde aan dat de bodem er kon worden afgeschroefd om hem te legen. Dit vormde de bron van tabak voor onze broodnodige sigaret. Er lagen meerdere peuken in te wachten om te worden uitgekozen. Nu hadden we tabak, maar geen vloeiend papier waarin we het konden rollen. Helaas moet ik bekennen dat we onze kans

schoonzagen en er een paar uit de voorraad van mevrouw Van Leeuwen paktten in de hoop dat ze ze niet zou missen. We troostten onszelf met de gedachte dat wanhopige situaties wanhopige maatregelen vereisen. Onze volgende probleem, nu we de ingrediënten voor een sigaret hadden, was om de tabak in het papier rollen. Het leek zo makkelijk als je een western-film zag waarin de cowboys nonchalant een sigaret rolden, maar het vereist veel oefening voordat je hierin bedreven bent. Toch zijn we er op een of andere manier in geslaagd om de tabak in het papier te houden. Naar

Oostermeer, de locatie van het huis van huisarts dokter van Leeuwen en zijn vrouw in Friesland waar Bill Cottam en Paddy Coyne een half jaar ondergedoken hebben gezeten.

behoren likten we het sigarettenpapier en rolden het dicht. Het resultaat was zo dik als een lucifer. Nu moesten we een plek vinden waar in het geheim kon worden gerookt of we moesten bekennen hoe we op slinkse wijze aan de tabak en het papier waren gekomen. Dit hebben we opgelost door naar onze slaapkamer te gaan en te roken voor het open raam, vergelijkbaar met mijn vroegste pogingen om te roken. Deze oplossing werkte een tijdje tot we op een dag elk voor twee weken 50 gram tabak kregen, natuurlijk door iemand geregeld op de zwarte markt. Februari was bijna ten einde en nog steeds waren we niet buiten de deur van het huis geweest. Als de gebruikelijke karweitjes waren voltooid kon ik mijn vrije tijd goed doorkomen met het lezen van de werken van Charles Dickens (Engelstalig) waarvan de dokter er verschillende had en ook enkele werken van Shakespeare. Paddy richtte zijn aandacht op een Engelse versie van de Bijbel. Zo volgden de dagen elkaar op en op onze vraag ‘wanneer reizen we door?’, was het antwoord altijd hetzelfde: “Er zit nog een breuk in de ontsnapingsroute en totdat het veilig wordt geacht te reizen moet je hier blijven“. Hoe de dokter deze informatie kreeg, zijn we nooit te weten gekomen. Vermoedelijk had hij een contact naar buiten. In de tussentijd

was onze jonge Nederlandse vriend Hans meer bedreven geworden in het Engels en hij stond erop dat hij ons alleen in deze taal aansprak. Eigenlijk spraken de dokter en zijn vrouw en Hans in gezelschap ook alleen Engels – in een poging van hun kant om ons het gevoel te geven deel uit te maken van de familie.

Op een avond vroeg Hans ons na de avondmaaltijd of we buiten een wandeling wilden maken. Hij had afgesproken met de dokter om ons het dorp rond te leiden maar daarbij wel uit de buurt van eventuele woningen te blijven. Het was geweldig om de frisse lucht in te ademen en de benen te strekken. Hoewel het slechts een relatief korte wandeling was, versterkte het onze moraal. De wandelingen begonnen kenmerkend te worden voor de periode van ons gedwongen verblijf in Nederland, maar helaas, met de komst van de kortere nachten moesten we ermee stoppen.

Ergens medio maart vertelde de dokter ons dat er binnen een paar dagen bezoekers zouden komen. Onze hoop groeide. Was dit onze tijd om verder te gaan? Het bleek niet zo te zijn. Onze bezoekers bleken twee kleine nichtjes van de dokter, Rita en Elli, respectievelijk 9 en 6 jaar oud. Ze woonden in Utrecht en blijkbaar was de voedselsituatie daar zo precair dat ze vanwege de betere voeding bij ons kwamen wonen. Ze arriveerden in gezelschap van hun grootmoeder, die helemaal niet verrast leek dat haar zoon drie jonge mannen in huis had, en dan twee daarvan nog buitenlanders ook. Ze bleef slechts een paar dagen en ging toen weer terug naar Utrecht, en de twee kleine meisjes bleven bij ons. Zoals bij alle kinderen, raakten ze in onze aanwezigheid al snel over hun verlegenheid heen en ik raakte direct bij hen bekend als “Meister” en

Resten van Lancaster ED470 die in 2013 in Zelhem bij Arnhem werden opgegraven. Bron:warhistoryonline.com

*Lancaster ED427
van 49 Squadron van
vliegveld Fiskerton.
Bron:
aviationarchaeology.
co.uk*

Paddy als “Oom Pat”. We hadden een taalprobleem met deze twee kleine meisjes en ik denk niet dat ze echt begrepen wie we waren. Misschien informeerden ze bij hun oom over ons. Ondanks de taalbarrière slaagden we erin hen soms te vermaken met onze mimiek. De meisjes, op hun beurt, maakten tekeningetjes waarmee ze probeerden duidelijk te maken wat zij bedoelden.

Inmiddels hadden we ons neergelegd bij de gedachte dat we heel lang in Nederland zouden moeten blijven. Er was geen nieuws of de ontsnappingsroute weer intact was.

Afhankelijk van welke route de bommenwerpervloot nam, konden we het geronk van hun motoren boven onze hoofden horen op weg naar het doel en later hoorden we hetzelfde geronk als ze weer terugvlogen. We ontdekten dat als we in ons slaapkamer raam zaten, dat uitzicht bood naar het westen, dat we het luchtafweergeschut konden zien van de verdedigingswerken op Texel en de andere Friese eilanden.

We hadden flink afgunstig commentaar op de gelukkigen die wel naar huis vlogen. Maar we waren nog steeds in leven en wisten dat velen van hen die nu nog operationeel waren, de oorlog niet zouden overleven.

Rond deze tijd verscheen er een nieuw gezicht in het huishouden. Er werd een plaatselijk meisje aangesteld om de vrouw van de dokter te helpen met het huishouden. We vermoedden dat dit een vriendelijke daad van de dokter was omdat wij drieën steeds hadden bijgesprongen in de huishouding. We hoorden later dat het meisje zou gaan trouwen.

De dagen begonnen weer te lengen en zoals gezegd moesten helaas onze nachtelijke slentertochten met Hans beëindigen vanwege de avondklok, maar een ander tijdverdrijf werd aangereikt door de goede dokter en zijn vrouw. Ze leerden ons de beginselen van het kaartspel Bridge, maar het was tevergeefs. Geen van ons beiden begreep het biedproces en dus werd het uiteindelijk opgegeven.

Weer zo'n voorbeeld van de manier waarop deze lieve mensen hun best

Snippers aluminium worden nog regelmatig gevonden door de boer die de kavel bewerkt langs de Lindeweg waarboven op 3 januari 1944 de Lancaster JA902 van piloot Jack Weatherill in de lucht is ontploft. Er zijn maar van een paar bemanningsleden resten teruggevonden.

Langs de Lindeweg staat een monument (foto midden).

Het propellerblad op de foto hieronder vertoont overduidelijke sporen van de explosie. Het betreft een propeller van de binnenste motor die het dichtst bij de ontploffende bommenlading zat. De propeller op het terrein van Museum Schokland is ook afkomstig van dit toestel maar is veel minder beschadigd geraakt.
Foto's: Hans Hollestelle

deden om ons leven te veraangenamen en onze verveling te verlichten. Terugkijkend op deze periode van mijn leven kan ik nu beseffen hoeveel geluk we hadden om in dat huis te zijn geplaatst. Zodra buiten het weer verbeterde, begon ook de activiteit op de aangrenzende landerijen. Zo konden we in ieder geval zittend in het keukenraam kijken naar de werklieden bij hun voorbereidingen op de oogst van het nieuwe seizoen. Inmiddels was het mei, de temperatuur ging omhoog en we kregen toestemming om buiten in de tuin te zitten. In geen geval

mochten we de arbeiders aanspreken als die, bezig met hun werk op de naburige akker, dicht langs de schutting van het huis kwamen. Het is verbazingwekkend wat voor effect warm zonlicht heeft op iemand die meer dan drie maanden in huis opgesloten heeft gezeten.

###

